
NEVENKA ŽEGARAC
NATALIJA PERIŠIĆ • ANITA BURGUND ISAKOV
KATARINA LONČAREVIĆ • VIOLETA MARKOVIĆ

PRAKTIKUM ZAŠTITA DECE U MIGRACIJAMA

PRAKSA CENTRIRANA KA DETETU

PRAKTIKUM
ZAŠTITA DECE U MIGRACIJAMA:
PRAKSA CENTRIRANA KA DETETU

NEVENKA ŽEGARAC
NATALIJA PERIŠIĆ
ANITA BURGUND ISAKOV
KATARINA LONČAREVIĆ
VIOLETA MARKOVIĆ

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
CENTAR ZA ISTRAŽIVANJA U SOCIJALNOJ POLITICI I SOCIJALNOM RADU

Beograd, 2021.

**PRAKTIKUM
ZAŠTITA DECE U MIGRACIJAMA
PRAKSA CENTRIRANA KA DETETU**

Autorke

NEVENKA ŽEGARAC • NATALIJA PERIŠIĆ • ANITA BURGUND ISAKOV
KATARINA LONČAREVIĆ • VIOLETA MARKOVIĆ

Izdavač

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

Za izdavača

DRAGAN SIMIĆ

Recenzenti

PROF. DR VESNA LESKOŠEK, Univerzitet u Ljubljani, Fakultet za socijalni rad
PROF. DR DRAGAN SIMIĆ, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka
DOC. DR JELENA ARSIĆ, Univerzitet Union, Pravni fakultet

Lektura i korektura

OLIVERA VELIČKOVIĆ

Dizajn i tehničko uređenje

LEPOSAVA KNEŽEVIĆ

Štampa

Čigoja
S T A M P A

office@cigoja.com

ISBN 978-86-6425-091-7

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Unapređivanje zdravstvenog stanja dece izbeglica i migranata u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi”, koji sufinansira Program Evropske unije za zdravstvo.

**UNAPREĐIVANJE
ZDRAVSTVENOG STANJA
DECE IZBEGLICA I MIGRANATA**

U JUŽNOJ I JUGOISTOČNOJ EVROPI

Sufinansirano od strane
Programa Evropske unije
za zdravstvo

Stavovi i mišljenja izneti u ovoj publikaciji predstavljaju isključivo stavove autorki i ne može se smatrati da odražavaju stavove i mišljenja UNICEF-a i Evropske komisije i/ili Evropske izvršne agencije za zdravlje i digitalne tehnologije ili bilo kojeg drugog tela Evropske unije. UNICEF, Evropska komisija i njena Agencija ne prihvataju nikakvu odgovornost za korišćenje informacija koje ova publikacija sadrži.

SADRŽAJ

UVOD.....	7
Opšta svrha i ciljevi kursa.....	8
Sadržaj praktikuma.....	8
Osnovne tematske celine.....	9
TEMATSKA CELINA I	
Migracije – karakteristike, trendovi i akteri.....	11
TEMATSKA CELINA II	
Deca u migracijama: pristup zasnovan na pravima i okvir za zaštitu dece.....	25
TEMATSKA CELINA III	
Standardi za zaštitu dece u humanitarnim krizama.....	31
TEMATSKA CELINA IV	
Identifikacija dece u migracijama i organizovanje inicijalnih intervencija.....	37
TEMATSKA CELINA V	
Rizici i rezilijentnost dece u migracijama.....	45
TEMATSKA CELINA VI	
Rod i vulnerabilnost.....	55
TEMATSKA CELINA VII	
Zloupotreba dece u migracijama.....	61
TEMATSKA CELINA VIII	
Rodno zasnovano nasilje i migracije.....	69
TEMATSKA CELINA IX	
Smernice za vođenje slučaja kod dece u migracijama.....	75
TEMATSKA CELINA X	
Alternativno staranje i dugoročna rešenja.....	85
Literatura.....	93

UVOD

Praktikum „Zaštita dece u migracijama: Praksa centrirana ka detetu” razrađuje osnovne teorijske, političke i stručne koncepte i njihovu primenu u multidisciplinarnom polju zaštite dece iz migrantske i izbegličke populacije iz perspektive prava deteta i sa stanovišta pristupa centriranog ka detetu. Svrha praktikuma je da pomogne studentima, ali i profesionalcima, praktičarima pomagačkih profesija i paraprofessionalcima da se pripreme za realne situacije, okolnosti i kontekste u kojima su ugrožena prava dece u migracijama. Raznovrsni aspekti zaštite dece u migracijama zahtevaju razvijene kompetencije, integrisana znanja i veštine vezane za pitanja ranjivosti, rizika, traume, rezilijentnosti, ali i poznavanje međunarodnih standarda i garancija za zaštitu prava deteta u oblasti izbeglištva i migracija, te načina na koji su one primenjene u nacionalnom zakonodavstvu. Znanja o upravljanju migracijama, rodno zasnovanom nasilju, primeni mehanizama i stručnih postupaka za zaštitu dece jesu neophodan sastavni deo kompetencija za rad u ovoj oblasti.

Praktikum je namenjen studentima humanističkih nauka i praktičarima koji posredno ili neposredno rade sa decom koja migriraju. Povezan je sa monografijom „Zaštita dece u migracijama: Pristup zasnovan na pravima”, iz koga su izdvojeni i posloženi slučajevi, praktične situacije i zadaci, grupni projekti i reflektivne vežbe. Praktikum je dizajniran kao poseban deo, ali i zasebna celina, koja se može fleksibilno koristiti za raznovrsne forme obuke studenata, praktičara, donosilaca odluka i drugih zainteresovanih strana.

Materijal za učenje predstavljen u ovoj publikaciji pažljivo je prikupljen, selektovan, razvijan, pilotiran, evaluiran i nadograđivan tokom dvogodišnjeg perioda. Proces se odvijao u okviru dva sukcesivna projekta. Prvi od njih, „Kokreacija znanja i izgradnja ekspertize za zaštitu dece pogođene migracijama – razvoj kurikuluma”, realizovan je na Univerzitetu u Beogradu, Fakultetu političkih nauka (UB FPN), uz podršku UNICEF-a u Srbiji i Biroa za stanovništvo, izbeglice i migracije Stejt Departmenta Sjedinjenih Američkih Država. Na prvobitne rezultate i produkte projekta nadovezala se finansijska podrška programa Evropske unije za zdravstvo „Unapređenje zdravstvenog stanja dece izbeglica i migranata u Južnoj i Jugoistočnoj Evropi”, gde je podržana izrada monografije i praktikuma koji objedinjuju iskustva stečena tokom slojevitog, zajedničkog kreativnog rada sa donosiocima odluka, praktičarima, studentima, istraživačima i analitičarima u oblasti, ali i decom u migracijama.

Aktivnosti na razvijanju kurikuluma – prvog univerzitetskog kursa za zaštitu dece u migracijama u regionu Zapadnog Balkana – obuhvatale su slojevit konsultativni i istraživački proces, dizajniranje kurikuluma, pilotiranje, a potom i evaluaciju procesa. Multidisciplinarni univerzitetski kurs je pilotiran na UB FPN, uprkos izazovima koje je postavila pandemija COVID 19, tokom zimskog semestra školske 2020/2021. Osim studenata različitih smerova fakulteta, kurs su pohađali i profesionalci – praktičari iz sistema socijalne zaštite, vladinih institucija i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom dece u migracijama. Zamisao ovog „spajanja” je razmena dva neretko podvojena sveta – univerzitetske nastave i obuke za praktičare, sa verom da postoji veliki prostor i potreba za međusobnim dopunjavanjem i nadograđivanjem, a da su fleksibilna prilagođavanja „akademske” i „praktične” zahtevima moguća i izvodljiva. Nakon pilotiranja, kurs je akreditovan kao jednosemestralni izborni predmet i time je dospelo u akademsku ponudu UB FPN za studente socijalnog rada, politikologije, komunikologije, kulture i roda i međunarodnih odnosa. Takođe, sadržaj kursa je suštinski i formalno prilagođen standardima inovacije znanja, te je u tom obliku akreditovan i postao dostupan stručnjacima različitih disciplina koje se bave migracijama za njihovo kontinuirano profesionalno usavršavanje.

Tokom razvoja kurikuluma konsultovano je 40 osoba, kreatora politika, donosioca odluka i praktičara iz javnog i civilnog sektora iz različitih delova Srbije, koji su uključeni u zaštitu dece u migracijama.

Posebna pažnja posvećena je konsultacijama sa decom izbeglicama i migrantima bez pratnje i decom koja putuju sa svojim porodicama. Konsultovali smo se sa 14 dečaka i devojčica iz Avganistana, Irana, Pakistana i Sirije, koji su pristali da razgovaraju sa nama (uz druge neophodne saglasnosti roditelja i staratelja), na način koji je bio brižljivo i stručno osmišljen, etički rigorozan, a visokoparticipativan i podešen deci.

Tokom pripreme kursa prikupljeno je i, u skladu sa etičkim zahtevima, prerađeno 12 studija slučaja iz prakse institucija i organizacija vladinog i nevladinog sektora u Srbiji. Slučajevi koji su predstavljeni u ovom praktikumu prikupljeni su na terenu, realni su i životni, a autorke ovog praktikuma smatrale su da predstavljaju dobar osnov za suočavanje, razumevanje, promišljanje i razmenu, što je osnov za razvoj kritičkog mišljenja i kompetentno integrisanje teorijskih i praktičnih znanja.

Opšta svrha i ciljevi kursa

Kurs „Zaštita dece u migracijama” zasnovan je na analizi savremenih domaćih i međunarodnih dokumenata koji razmatraju i ilustruju pristupe i principe rada sa decom u pokretu. Primenjuje interaktivne metode učenja i sticanja znanja, što uključuje i mogućnost polaznika da se usavršavaju u praktičnom radu na terenu u okviru brojnih organizacija koje imaju saradnju sa UB FPN.

Program kursa je osmišljen kao zajednički i saradnički proces učenja studenata i praktičara, gde oni, kroz raznovrsne tehnike i metode iskustvenog učenja na slučajevima iz stvarne, neposredne prakse rada na zaštiti dece u migracijama, imaju priliku da razviju razumevanje, uvide, empatiju i veštine za rad sa decom kojoj je neophodna zaštita, jer su fizički, emocionalno, zdravstveno, bezbednosno ili na drugi način ugrožena i obespravljena u kontekstu migracija.

Ciljevi kursa su usmereni na:

- upoznavanje i razumevanje pravnog okvira zaštite dece u migracijama, zahteva međuinstitucionalne koordinacije i ključne globalne i evropske dokumente i instrumente;
- razumevanje dobrobiti dece i aktivne uloge institucija, pomagača i zajednica u podršci i zaštiti dece u migracijama u Srbiji i u kontekstu Evrope;
- poznavanje sistema zaštite dece i zaštite od rodno zasnovanog nasilja (RZN), intervencija koje su zasnovane na dokazima, što obuhvata i savremenu praksu jačanja porodica, promovisanje dečije agensnosti i podršku intervencijama u zajednici;
- osposobljenost za identifikaciju i procenu stanja, potreba, rizika i snaga dece u migracijama, a naročito dece koja su posebno ranjiva ili u riziku, kao i da osmisle adekvatan odgovor i razviju plan podrške kroz proces vođenja slučaja;
- osposobljenost da identifikuju i argumentuju karakteristike sistema zaštite dece u migracijama u Srbiji sa stanovišta tri osnovna pristupa: prava deteta, zaštite od RZN i znanja o traumama.

Praktikum sadrži vežbe kojima se uvežbavaju i integrišu u kompetencije različita znanja i veštine iz oblasti detinjstva u kontekstu migracija, međunarodnih i nacionalnih zakonskih okvira, ključnih principa zaštite dece i operativnih mogućnosti sistema podrške, potom i znanja o rizicima i rezilijentnosti, te načinima za istinsku participaciju dece. Posebna pažnja je data specifičnim okolnostima zaštite dece u vanrednim i kriznim situacijama karakterističnim za humanitarne katastrofe, pravilima intervjuisanja dece, postupcima određivanja najboljih interesa deteta, kao i specifičnosti starateljske zaštite, alternativnog staranja i dugoročnih rešenja za decu u migracijama. Pitanja roda i zaštite dece u migracijama u kontekstu rodno zasnovanog nasilja i njegovih implikacija na zaštitu nepraćene i razdvojene dece neizostavni su deo savremenih pristupa u ovoj oblasti.

Sadržaj praktikuma

U okviru monografije „Zaštita dece u migracijama: Pristup zasnovan na pravima” razvijeno je deset međusobno povezanih tematskih celina. Vežbe iz zasebnih tematskih celina moguće je koristiti zasebno ili kombinovano, u fleksibilnom okviru koji se može prilagoditi učesnicima i njihovom nivou znanja i interesovanja, nameranim ishodima učenja, trajanju obuke, u uživo ili *onlajn* formatu nastave.

Praktikum se sastoji iz smernica za rad sa decom migrantima, praktičnih zadataka i vođene diskusije vezane za praktične dileme, situacije i slučajeve iz prakse, kao i vežbi koje se mogu koristiti za igranje uloga, kako bi se polaznicima približile perspektive dece u migracijama. Smernice i praktične

vežbe u ovom praktikumu organizovane su prema tematskim celinama koje prate monografiju i predavanja i koje su posebno konstruisane za svrhu obučavanja studenata za rad na zaštiti dece migranata i dece bez pratnje.

Osnovne tematske celine

TEMATSKA CELINA I Migracije – karakteristike, trendovi i akteri

Ova tematska celina obezbeđuje uvid u fenomen migracija u savremenim društvima i daje pregled osnovnih pojmova i teorijskih pristupa migracijama, trendova u migracijama dece i aktera u zaštiti dece u migracijama u Srbiji.

TEMATSKA CELINA II Deca u migracijama: pristup zasnovan na pravima i okvir za zaštitu dece

Ovde su razložene specifičnosti pristupa zasnovanog na pravima deteta, pravne, teorijske i praktične komponente ovog pristupa u radu sa detetom u migracijama i njegovom porodicom.

TEMATSKA CELINA III Standardi za zaštitu dece u humanitarnim krizama

Unutar ovog dela dat je pregled okvira za razumevanje migracija, faktori „guranja” i „privlačenja” (engl. *push* i *pull*), standardi za zaštitu dece u humanitarnim krizama i posebno su prikazani Globalni minimalni standardi za zaštitu dece u humanitarnim akcijama.

TEMATSKA CELINA IV Identifikacija dece u migracijama i organizovanje inicijalnih intervencija

Ova tematska celina pruža pregled postupaka kod preliminarne identifikacije dece u migracijama, otvaranje procesa vođenja slučaja, pravila intervjuisanja dece, početni postupak utvrđivanja i određivanja najboljih interesa deteta i standarda za uspostavljanje prostora podešenih deci.

TEMATSKA CELINA V Rizici i rezilijentnost dece u migracijama

U okviru ovog dela obezbeđene su postavke pristupa zaštiti dece u migracijama zasnovane na znanjima o traumama, okviru rizika i rezilijentnosti, primene principa participacije dece i konsultacije sa decom u pokretu, kao i zaštite za pomagače, gde se posebna pažnja posvećuje prevenciji i intervencijama vezanim za izgaranje i vikarijsku traumu.

TEMATSKA CELINA VI Rod i vulnerabilnost

Ovde je dat prikaz bazičnih koncepata teorije i pitanja roda i rodno zasnovanog nasilja u kontekstu zaštite dece u migracijama i vulnerabilnosti dečaka i devojčica bez pratnje.

TEMATSKA CELINA VII Zloupotreba dece u migracijama

Unutar ovog dela razrađeni su rizici kojima su izložena deca tokom migracija, opšti i specifični oblici nasilja, karakteristike trgovine decom i krijumčarenja, kao i dečijeg rada i zloupotrebe dečijeg rada u kontekstu migracija.

TEMATSKA CELINA VIII Rodno zasnovano nasilje i migracije

Poglavlje predstavlja migracije kao rodni proces. Sistem rodnih uloga je sistem koji počiva na nejednakosti i diskriminaciji koje vode nasilju, a sam patrijarhat se menja kako se menjaju društva ali je u različitim oblicima prisutan svuda, pa i u zemljama porekla migranata.

TEMATSKA CELINA IX Smernice za vođenje slučaja kod dece u migracijama

Celina obezbeđuje prikaz ciklusa vođenja slučaja, specifičnih koncepata i postupaka kod procene potreba, rizika i snaga deteta u migracijama, postupka utvrđivanja i određivanja najboljih interesa deteta u mi-

gracijama, kao i procene uzrasta, proces planiranja i koordinacije (nacionalne i transnacionalne) tokom vođenja slučaja, kao i specifičnosti rada sa prevodiocima i kulturnim medijatorima.

TEMATSKA CELINA X Alternativno staranje i dugoročna rešenja

Ovde je dat prikaz usluga podrške porodicama dece u pokretu, specifičnosti starateljske zaštite i alternativnog staranja za decu u migracijama, planiranje dugoročne zaštite, te standardi i postupci kod potrage, praćenja i spajanja dece i porodica u migracijama.

TEMATSKA
CELINA

I

MIGRACIJE – KARAKTERISTIKE,
TRENDVI I AKTERI

Iako su migracije postojale u svim društvima u prošlosti, ubrajaju se u one procese koji suštinski utiču na preoblikovanje savremenih društava i politika. To je stoga što one dovode u pitanje klasične interpretacije brojnih stavki u društvenim naukama i u javnom diskursu. Tako su koncepti poput društva, suverenosti, diverziteta, pluralizma, ljudskih prava samo neki koji se preispituju i dobijaju nova značenja pod uticajem migracija. U savremenim uslovima se tradicionalna, binarna podela na dobrovoljne i prisilne migracije, kao i na emigracione i imigracione države, sve više dovodi u pitanje. To, međutim, ne znači da različiti delovi sveta nisu neravnomerno pogođeni migracijama, kao i da njihove posledice nisu različite. Imigranti se često razlikuju, na brojnim nivoima, od proseka populacije, koja živi u državi u kojoj su se oni naselili. Etnički diverzitet kao posledica migracija postao je neupitan, ali ne i njegov uticaj na društva.

Studije migracija počele su intenzivno da se razvijaju od početka osamdesetih godina prošlog veka, pre svega u okvirima geografije, sociologije i ekonomije. Karakteristike migracija ukazale su na potrebu za interdisciplinarnošću prilikom njihovog proučavanja i istraživanja, što je dovelo do interesovanja i iz drugih naučnih oblasti, poput političkih nauka, prava, psihologije, antropologije. U fokusu većine ranih pristupa migracijama bio je pojedinačni migrant, shvaćen kao racionalan akter koji donosi odluke o migriranju na osnovu procene troškova i koristi od migracija. Ovi pristupi zamenjeni su onima koji su kontekstualizovali migracije unutar globalnih odnosa moći i nejednakosti. Noviji pristupi naglašavaju agencnost migranata i njihove kapacitete da donose samostalne odluke unutar širih strukturalnih ograničenja i da se opiru kontroli. Važan doprinos promenama u pristupu migracijama dala su feministička razmišljanja, ukazivanjem na specifične karakteristike migranata, pre svega pola i porodične situacije, ali i klase i etničkog porekla.

VEŽBA 1.1. Savremene migracije i deca

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Promišljanje učesnika o svom znanju, razumevanju i iskustvu koje je vezano za karakteristike migracija, a naročito za pitanja migracija dece.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za rad u malim grupama, vođenu diskusiju i/ili izradu eseja. Najvažnije teme do kojih učesnici dođu u diskusiji treba zapisati na flip čartu.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Šta smatrate najvažnijom karakteristikom migracija u savremenim uslovima sa stanovišta uticaja na decu? Zašto?
- 2) Kako feminizacija migracija utiče na decu, onu koja migriraju i onu koja ne migriraju?
- 3) U kojoj meri i na koji način se ova kretanja odnose na decu u Srbiji: decu građane Srbije i decu migrante?

VEŽBA 1.2. Razumeti teorije o migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Promišljanje učesnika o načinu na koji su razumeli različite teorijske pristupe migracijama.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za vođenje diskusije, izradu eseja ili debatu. Najvažnije teme do kojih učesnici dođu u diskusiji treba zapisati na flip čart.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Koje su dodirne tačke teorija o dobrovoljnim i o prisilnim migracijama?
- 2) Koja objašnjenja iregularnih migracija smatrate najubedljivijim i zašto?
- 3) Kako se mogu kombinovati različiti aspekti obrazloženja različitih vrsta migracija?

VEŽBA 1.3. Migranti u mojoj zajednici

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Iskustveno razumevanje učesnika iskustva osobe/deteta koje migrira.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe.

Potreban materijal: lista pitanja, uputstvo za etično prikazivanje razgovora, pripremljen materijal sa instrukcijom za učesnike.

Uputstvo

Učesnicima dati sledeću instrukciju:

Prisetite se neke osobe iz svog okruženja i zajednice koju poznajete a koja je u nekom periodu svog života migrirala – iz vaše zajednice ili u nju (bilo da su u pitanju migracije unutar zemlje ili van nje) i nastojte da okolnosti slučaja uključuju decu (bilo da je osoba bila dete kao migrant ili je imala decu o kojoj je brinula i koja su migrirala sa njom/njim).

Pripremite listu pitanja kako bi intervjuisali tu osobu o:

- društvenim okolnostima usled kojih je migrirala (šta je prethodilo migracijama u društvenom okruženju),
- ličnim okolnostima usled kojih je migrirala (šta je prethodilo migracijama u ličnom i porodičnom životu),
- događajima i doživljajima tokom napuštanja jedne i prelaska u drugu zajednicu,
- načinu na koji je osoba primljena u novoj sredini, okolnosti sa kojima se suočavala i na koji način ih je doživljavala i reagovala na njih u prvoj godini nakon migracije,
- kako je tekao kasniji proces prilagođavanja te osobe (prigodno i članova njene porodice) u novoj sredini, ko ili šta mu/joj je pomoglo, a šta ometalo da se prilagodi,
- kako izgleda njegov/njen život danas i kakvi su mu/joj odnosi sa zajednicom/mestom porekla,
- kako bi ta osoba savetovala druge koji slično njemu/njoj nastoje da sada dođu u zajednicu/mesto gde je on/a sada.

Napravite pisani prikaz razgovora (na etičan način, sa izmenjenim ličnim podacima i prepoznatljivim okolnostima). U prikazu, na reflektivan način pisano, odgovorite i na sledeća pitanja:

- 1) Kako ste se osećali dok ste se pripremali za ovaj zadatak?
- 2) Šta vam je bilo najizazovnije tokom ovog zadatka?
- 3) Šta ste novo saznali o migracijama dok ste radili na ovom zadatku?
- 4) U kojoj meri su ta saznanja povezana sa vašim ličnim životom i životom ljudi koji su vam bliski?
- 5) Šta je sve potrebno ljudima koji su migrirali da bi se snašli u novoj zajednici?

Napomena

Pisani prikaz intervjuja se može poslati predavaču, koji obezbeđuje pisanu povratnu informaciju i/ili sažeto predstaviti u okviru male grupe (4–6 učesnika). U okviru male grupe se razmenjuju iskustva i diskutuje se o potrebama i teškoćama ljudi koji su migrirali u novoj zajednici. Na nivou velike grupe integrišu se rezultati diskusije i naglašavaju raznovrsne teme vezane za potrebe ljudi u migracijama.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Prepoznati da proces migriranja i adaptacije zavisi od podrške i učešća mnogih ljudi koji direktno ili indirektno utiču na dobrobit migranta.
- 2) Podrška se može dobiti od različitih ljudi, kao i od drugih migranata (posebno onih koji su imali slična iskustva i mogu da podele svoja znanja i mreže za pomoć pridošlicama) ili članovima porodice u zemlji porekla.
- 3) Deca u migracijama imaju specifične teme, probleme i potrebe, koji se razlikuju od pitanja koja okupiraju odrasle.
- 4) Lokalna zajednica migranta u zemlji prijema može da obezbedi različite resurse (sopstvene ili javne) i praktičnu pomoć (stanovanje, posao, informacije, savete, pomoć u kontaktu sa institucijama u mestu prijema).
- 5) Deca i odrasli na različit način koriste resurse u zajednici prijema, što se odnosi i na zajednice migranata u novom okruženju.

VEŽBA 1.4. U cipelama dece migranata

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razvijanje razumevanja učesnika za iskustva dece u migracijama iz različitih okruženja.

Vreme trajanja: 40 minuta (20 min. u malim grupama i 20 min. za izlaganje i integraciju).

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljene fotografije dece u migracijama, radni papiri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika. Optimalno vreme je 40 minuta (20 min. u malim grupama i 20 min. za izlaganje i integraciju).

Prethodno se pripremaju slike dece u migracijama, gde se biraju deca različitog pola, uzrasta, rase, nacionalnosti. Svakom detetu sa slike daje se prikladno ime koje ukazuje na versko i nacionalno ili regionalno poreklo i naglašava uzrast (godine života). Prikazuje se onoliko slika dece koliko ima malih grupa (optimalno 5 do 8 slika). Osim slajda ili postera sa slikama, imenima i uzrastom dece, priprema se i radni papir za svaku grupu učesnika. Svaka grupa „dobija” određeno dete sa slike.

Zadatak za učesnike

Radni materijal

Pogledajte ovo dete _____ na slici i nakon razgovora u grupi zapišite šta mislite....
(ime)

O čemu razmišlja?	Šta oseća?	Šta je izgubio/la?	Šta bi želeo/la da radi?
Odakle je došao/la?	Gde bi hteo/la da bude?	Šta biste hteli da mu/joj kažete?	Kako je izgledao njegov/njen put do sada?
Šta mu/joj najviše nedostaje?	Šta mu/joj nedostaje?	Šta mu/joj je sve potrebno?	Koja prava su bila povređena ovom detetu?
Šta želi sada?	Kako izgleda njegov/njen smeštaj?	Koliko joj je potrebno da se vrati u normalan život?	Kada je poslednji put bio/la u školi?
Šta želi sebi kad odraste?	Šta imate zajedničko sa njim/njom?	O čemu sanja?	Šta je radio/la juče?

Izvor: adaptirano prema UNICEF, 2016.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako ste komunicirali tokom ove vežbe?
- 2) Šta vam nije bilo blisko u vezi s iskustvima ove dece?
- 3) A šta vam je bilo blisko u njihovim iskustvima?
- 4) Šta je sve potrebno da bi se stručnjaci i drugi akteri na odgovarajući način obrazovali, da bi odgovorili na potrebe ove dece?
- 5) Šta vi želite da naučite o načinima zadovoljavanja potreba i ostvarivanja prava ove dece?

VEŽBA 1.5. Mapa dece u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Sticanje znanja o trendovima i karakteristikama migracija dece u određenim delovima sveta i globalan pregled, razvoj veština za potragu za podacima i njihovo slikovito predstavljanje. Razvoj veština timskog rada i prezentacije.

Vreme trajanja: 2 nedelje za izradu mape, 20 minuta za diskusiju u grupi.

Potreban materijal: Učesnici samostalno treba da osmisle koji materijali, tehnike ili mediji su im potrebni i dostupni za prezentaciju (slika, zvuk, grafikoni, film, animacija, strip, crtež, skulptura, pesma, dramski igrokaz, mapa, kviz, itd.).

Uputstvo

Ova vežba se na produktivan način može izvoditi u okviru domaćeg zadatka – grupnog projekta, gde učesnici u okviru manjih grupa (5–8 članova) izrađuju vizuelne mape migracija dece u svetu.

Učesnicima se zadaje zadatak da u odgovarajućem periodu (npr. 2 nedelje) izrade „mapu” migracija dece po zadatim regionima ili kontinentima. Potrebno je napraviti vizuelnu mapu u kojoj su predstavljeni regioni (aktuelni ili istorijski, vezani za određeni period i sl.) iz kojih, odnosno u koje migriraju deca. U mapama se prikazuju brojevi, polna i uzrasna struktura dece, pravci kretanja, saznanja o faktorima koji podstiču migracije dece iz jednog dela sveta u drugi i sl.

VEŽBA 1.6. Identifikovanje aktera uključenih u zaštitu dece migranata u Srbiji

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Sticanje znanja o akterima koji su uključeni u zaštitu dece u migracijama u Srbiji, sposobnost njihovog označavanja i identifikovanja njihove uloge/a u kontekstu zaštite dece.

Vreme trajanja: 40 minuta

Potreban materijal: flip čart, lista pojmova i lista aktera.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika. U uvodnom delu vežbe se u razmeni u plenumu navode i na flip čartu (FČ) beleže pojmovi od značaja za migracije i akteri u zaštiti dece u migracijama u Srbiji. Grupe se dele na manje grupe, 4–6 učesnika. Svaka grupa, osim slučaja, dodatno dobija listu pojmova iz okvira 1.3. i listu aktera, pored onih koji su izlistani na FČ. Nalazi se diskutuju u velikoj grupi tokom 15 minuta, predavač integriše odgovore, tumači i izvlači ključne poruke i uvide. Posebno se razmatraju dodatna pitanja.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Da li možete da uvidite raspodelu odgovornosti za decu u migracijama u Srbiji?
- 2) Da li smatrate da je potrebno uvesti neke dodatne aktere u aktivnosti podrške i pomoći deci u migracijama u Srbiji?
- 3) Koliko je sistem podrške efektivan (od 1 – u najvećoj meri neefektivan, do 5 – u najvećoj meri efektivan)?
- 4) Na koji način ga je moguće unaprediti?

Zadatak za učesnike

U okviru male grupe razmotrite slučaj dečaka Malika (13), kako bi prepoznali ključne pojmove na osnovu definicija sa liste i aktere koji treba da se uključe u datoj situaciji. Navedite šta ti akteri sve mogu i treba da rade u konkretnim okolnostima tokom rada na slučaju.

Prikaz slučaja

Malik

Malika su kao 12-godišnjaka identifikovali terenski socijalni radnici u Centru za azil, dva dana nakon smeštaja, a pre registracije. Nije putovao sa porodicom, pa je preporučeno da bude premešten iz Centra za azil u Integracionu kuću (IK), koja obezbeđuje smeštaj deci migrantima bez pratnje.

Malik je u pratnji terenskog socijalnog radnika otišao u policijsku stanicu u Upravu za strance, gde je obavljena registracija maloletnika. Kako terenski socijalni radnik nema javna ovlašćenja Organa starateljstva, Uprava za strance po službenoj dužnosti obaveštava voditelja slučaja nadležnog Centra za socijalni rad (CSR) koji je dužan da izađe na teren i preuzme maloletnika, kao i da potpiše dokumentaciju. Malika su pregledali lekari kako bi se utvrdilo da li ima vaške, šugu ili telesne vaši i da li ima akutnih oboljenja. Kako nije imao zaraznih bolesti, obavljen je inicijalni intervju od strane tima IK. Stručni tim je doneo odluku o smeštaju deteta. Zajedno sa Malikom, istog dana je smešten i njegov rođak **Selim (16)**.

Maliku su objašnjena pravila IK koja on razume i prihvata. Socijalni radnik IK je obavestio nadležni CSR o prijemu i poslao potvrdu o registraciji, kako bi Maliku bio postavljen privremeni staratelj. Malik je nakon smeštaja uključen u redovan rad sa psihologom, u redovne aktivnosti, kao što su časovi jezika, kreativne i edukativne radionice, kao i u aktivnosti partnerskih organizacija.

Nakon 10 dana Malik, zajedno sa rođakom Selimom, napušta smeštaj da bi ilegalno prešli mađarsku granicu. Oba dečaka su prethodno upozorena na rizike ilegalnog kretanja i ilegalnog prelaska granica. Socijalni radnik IK obaveštava CSR o napuštanju smeštaja.

Malik je u gradu blizu mađarske granice doživeo saobraćajnu nesreću. Hospitalizovan je u bolnici blizu granice, gde je operisan i zadržan na lečenju. Deset dana nakon nesreće Selim se vraća u Beograd i, po uputu terenskih socijalnih radnika, ponovo je smešten u IK. Socijalni radnik IK obaveštava CSR i redovno kontaktira sa CSR iz grada gde je Malik hospitalizovan. Malik se 20 dana posle nesreće vraća u IK, nastavlja rehabilitaciju u Beogradu.

Manje od mesec dana nakon ponovnog smeštaja Malik je uključen u formalno obrazovanje. Krenuo je da pohađa 4. razred osnovne škole. Dobija svakodnevnu pomoć oko školskih zadataka i učenja gradiva od pedagoga IK. Malik je ubrzo počeo da dobija pohvale od učiteljice i saradnika iz škole (da se lepo ponaša, da je inteligentan i da brzo uči). Lepo su ga prihvatili i vršnjaci u školi.

Procenjeno je da je u najboljem interesu deteta da bude smešten u hraniteljsku porodicu, pa je u Centru za socijalni rad održan sastanak privremenog staratelja, voditelja slučaja, socijalnog radnika Integracione kuće i stručnih radnika iz Centra za porodični smeštaj i usvojenje. Doneta je odluka da se u narednom periodu radi na smeštaju Malika u hraniteljsku porodicu.

Nakon mesec dana, u Centru za porodični smeštaj i usvojenje održan je sastanak sa potencijalnom hraniteljskom porodicom. Prvi kontakt Malika sa hraniteljskom porodicom ostvaren je na

planiran način. Sve je prošlo dobro i za sledeći sastanak je dogovoreno da hraniteljska porodica dovede svoju decu da se upoznaju sa dečakom. Malik je bio vidno motivisan za život u hraniteljskoj porodici. Nakon još dva viđanja i provođenja zajedničkog vikenda, Malik kaže da ne želi da ide u hraniteljsku porodicu jer je porodica romske nacionalnosti. Procenjeno je da je maloletnik instruisan.

Održana je konferencija slučaja gde je voditelj slučaja izjavio da ga je hraniteljica obavestila da je učiteljica u osnovnoj školi koju Malik pohađa razgovarala sa njim i savetovala ga da ne mora da napušta institucionalni smeštaj i da ide u hraniteljsku porodicu.

Nakon više razgovora socijalnog radnika IK i voditelja slučaja sa Malikom o prednostima hraniteljskog smeštaja, kao i razgovora sa njegovim roditeljima preko Skajpa (Skype), Malik je pristao na smeštaj u hraniteljsku porodicu.

Malik je smešten u hraniteljsku porodicu u pratnji voditelja slučaja, socijalnog radnika iz IK i prevodioca.

**Malik je, uz podršku hraniteljske porodice, nekoliko meseci kasnije uspostavio kontakt sa krijumčarima i napustio zemlju, bez znanja zvaničnih organa i uključenih profesionalaca. Nakon godinu dana javio se socijalnom radniku IK iz Švajcarske.*

Napomena: Malik je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja dečaka koji je kao dete bez pratnje boravio u Srbiji između 2015–2019.

Lista pojmova

Dete je svako ljudsko biće koje nije starije od 18 godina izuzev ukoliko se, prema zakonu primenljivom na dete, punoletstvo ne stiće ranije.

Deca bez pratnje (ili maloletnici bez pratnje) su deca koja su odvojena od oba roditelja i od drugih rođaka, o kojima se ne stara nijedno odraslo lice koje je po zakonu ili običajnom pravu odgovorno za to (UN, Opšti komentar Komiteta za prava deteta, broj 6: Tretman nepraćene ili razdvojene dece van države porekla, CRC/GC/2005/6, 1. septembar 2005).

Odvojena deca su deca odvojena od oba roditelja ili od prethodnog zakonskog ili običajnog staratelja, ali ne nužno i od drugih rođaka. Stoga ova deca mogu biti i deca u pratnji drugog odraslog člana familije (UN, Opšti komentar Komiteta za prava deteta, broj 6: Tretman nepraćene ili razdvojene dece van države porekla, CRC/GC/2005/6, 1. septembar 2005).

Maloletnik bez pratnje je, u skladu sa Zakonom o azilu Republike Srbije, stranac koji nije navršio osamnaest godina života i koji prilikom ulaska u Republiku Srbiju nema ili je nakon ulaska u nju ostao bez pratnje roditelja ili staratelja (član 2, stav 1, alineja 13). U Direktivi o kvalifikaciji 2011/95/EU, maloletnik bez pratnje određuje se kao osoba koja nije EU nacionalnosti, kao i lice bez državljanstva koje nije starije od 18 godina i koje je stiglo na teritoriju država članica EU bez pratnje odrasle osobe koja je odgovorna za njega, uključujući i maloletnika koji je ostao bez pratnje roditelja ili staratelja nakon što je ušao na teritoriju EU (član 2, stav i i k). U Direktivi o prijemu 2013/33/EU, određuje se kao maloletnik koji pristiže na teritoriju država članica bez pratnje odrasle osobe koja je odgovorna za njega, bilo po osnovu zakona ili prakse zemlje koja je u pitanju, dokle god takva osoba nije efektivno pod staranjem takve osobe; podrazumeva i maloletnika koji je ostao bez pratnje nakon što je ušao na teritoriju države članice (I poglavlje, član 2, stav e i d).

Azil je pravo na boravak i zaštitu koje ima stranac kome je, na osnovu odluke nadležnog organa koji je odlučivao o njegovom zahtevu za azil u Republici Srbiji, odobreno utočište ili drugi oblik zaštite predviđen zakonom.

Tražilac azila (ili tražilac međunarodne zaštite) je osoba koja je podnela zahtev za zaštitu i čeka ishod.

Korisnik međunarodne zaštite je praćeno ili nepraćeno dete koje je dobilo izbeglički ili supsidijarni status.

Supsidijarna zaštita je oblik zaštite koji Republika Srbija odobrava strancu, koji bi u slučaju povratka u državu porekla bio izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju, ili bi njegov život, bezbednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmera koje je izazvano spoljnom agresijom ili unutrašnjim oružanim sukobima ili masovnim kršenjem ljudskih prava. Dodeljuje se tokom određenog vremenskog perioda osobi koja ne ispunjava uslove za dobijanje statusa izbeglice.

Procena najboljeg interesa deteta je stručna procena koja se odnosi na svako dete ponaosob. Radi je profesionalac samostalno ili u saradnji sa drugim profesionalcima, a zahteva participaciju dece.

Određivanje najboljeg interesa deteta je formalni proces sa striktnim proceduralnim zaštitama, osmišljen tako da štiti najbolje interese deteta za naročito važne odluke koje utiču na decu. Treba da olakša adekvatnu participaciju dece bez diskriminacije, obuhvati donosiocice odluke sa relevantnim oblastima ekspertize i izbalansira sve relevantne faktore u svrhu procene najbolje opcije.

Dugotrajno rešenje je održivo i permanentno rešenje koje obezbeđuje da je dete u stanju da se razvije u adolescenta, u okruženju koje će zadovoljavati njegove potrebe i garantovati njegova prava na onaj način na koji su ona definisana Konvencijom o pravima deteta UN-a, te da neće staviti dete u rizik od gonjenja ili ozbiljne štete. Osmišljavanje i razvijanje takvog rešenja obuhvata temeljno određivanje najboljih interesa.

Vanredna/hitna zaštita sastoji se od mera spasavanja, kao i zdravstvene zaštite potrebne za sprečavanje ozbiljne štete po zdravlje osobe.

Staratelj je nepristrasna osoba imenovana za pružanje podrške i pomoći nepraćenju i razdvojenoj deci u azilnom procesu i procedurama koje se odnose na njih; da zaštiti najbolje interese i blagostanje dece; i da predstavlja vezu između deteta i agencija i individua koje su odgovorne za njih.

Migrant je osoba koja se nalazi izvan teritorije države čiju nacionalnost ili državljanstvo ima i koja ima boravak u drugoj državi duže od jedne godine, bez obzira na uzroke, dobrovoljne ili nedobrovoljne, i sredstva, regularna ili iregularna, za migriranje.

Izbeglica je osoba koja se, usled utemeljenog straha od progona iz razloga povezanih sa rasom, religijom, nacionalnošću, političkim mišljenjem ili članstvom u nekoj specifičnoj socijalnoj grupi, nalazi izvan države nacionalnosti i nije u mogućnosti ili je usled takvog straha onemogućena da iskoristi zaštitu te države; ili osoba bez državljanstva koja je izvan države prethodnog boravka iz gorenavedenih razloga u nemogućnosti da se vrati u nju.

Osoba bez državljanstva je osoba koja se ne smatra državljaninom bilo koje države.

Predmet naredbe za napušanje je tražilac azila kom nije odobren azil, a koji je iscrpeo nacionalne procedure žalbe, kao i državljanin treće države koji je prekoračio trajanje svoje vize. Njihov povratak može biti dobrovoljan ili prisilan, potpomognut ili spontan.

Lista aktera

Komesarijat za izbeglice i migracije Republike Srbije (KIRS) ima sledeće nadležnosti:

1. Zbrinjavanje izbeglica i obezbeđenje smeštaja;
2. Registracija izbeglica i drugi logistički poslovi i poslovi nadzora;
3. Koordinacija pružanja pomoći i staranje o ravnomernom i blagovremenom pružanju pomoći;
4. Preduzimanje mera za povratak izbeglica;
5. Rešavanje stambenih potreba izbeglica.

Prema podacima koji se odnose na 2020. godinu¹, KIRS raspolaže sa oko 6.000 mesta za prihvatanje izbeglica/migranata u pet stalnih centara za azil i 14 privremenih prihvatnih centara.

Centri za azil – Banja Koviljača (120), Bogovađa (200), Sjenica (250), Tutin (200), Krnjača (1000).

Prihvatni centri– Adaševci (450), Bosilegrad (110), Bujanovac (220), Dimitrovgrad (90), Divljana (280), Obrenovac (900), Kikinda (240), Pirot (250), Preševo (900), Principovac (250), Sombor (120), Subotica (130), Vranje (220) i Šid (210).

¹ Lokacije i kapaciteti su podložni promenama.

Ministarstvo unutrašnjih poslova – kontrole prelaženja državne granice, kao i kontrola kretanja i boravka stranaca, uključujući azilni postupak; poslovi zaštite života i lične sigurnosti, sprečavanje i otkrivanje krivičnih dela (nasilje, trgovina ljudima, krijumčarenje...), kao i održavanje javnog reda i mira. Postupci azilne zaštite u nadležnosti su **Kancelarije za azil**, koja funkcioniše u okviru Ministarstva.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju – Sektor za brigu o porodici bavi se pitanjima zaštite migranata, posebno osetljivih grupa – dece, žrtava nasilja u porodici, žrtava trgovine ljudima i drugih.

Centar za socijalni rad – nadležan je za zaštitu interesa i prava dece u svim situacijama kada ona mogu biti ugrožena, kao i zaštitu žrtava porodičnog nasilja i odraslih i starih koji ne mogu da žive u svojoj porodici i nisu u stanju da odlučuju o sebi.

Radi unapređenja ljudskih resursa centara za socijalni rad za zaštitu dece migranata, u centrima za socijalni rad koji deluju u zajednicama pogođenim većim prilivom migranata zaposleni su **terenski socijalni radnici**. S obzirom na to da nisu u stalnom radnom odnosu u centru za socijalni rad ne mogu da vrše javna ovlašćenja, odnosno ne mogu da donose odluke o detetu, ali su u mogućnosti da realizuju postupke prilagođenog vođenja slučaja. Njihovi poslovi definisani su Standardnim operativnim procedurama za zaštitu dece izbeglica/migranata.

Ustanove socijalne zaštite za smeštaj dece migranata – obezbeđuju urgentno i privremeno zbrinjavanje dece:

1. Zavod za vaspitanje dece i omladine u Beogradu i Zavod za vaspitanje dece i omladine u Nišu obezbeđuju uslugu smeštaja stranih maloletnih lica pronađenih na teritoriji Republike Srbije bez pratnje roditelja ili staratelja.
2. Dom za decu ometenu u razvoju „Kolevka” u Subotici takođe obezbeđuje kratkotrajni smeštaj dece migranata u okviru posebne organizacione jedinice – Prihvatne stanice za decu i omladinu do 18 godina. Usluga se obezbeđuje u trajanju do sedam dana.
3. Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Beogradu je ustanova domskog smeštaja u kojoj se obezbeđuje trajniji vid smeštaja maloletnih migranata.
4. Sve druge ustanove za smeštaj dece mogu obezbeđivati smeštaj maloletnih migranata ukoliko za to postoji potreba i ima slobodnih kapaciteta.

Ustanove socijalne zaštite za smeštaj maloletnika bez pratnje dužne su da maloletniku obezbede: bezbednost, brigu o zdravlju u skladu sa propisima u zdravstvu, egzistencijalne uslove (stanovanje, adekvatnu ishranu u skladu sa nacionalnim i religijskim poreklom deteta, odeću, obuču, sredstva za higijenu i drugo), organizaciju slobodnog vremena, vaspitanje, obrazovanje u skladu sa zakonskim propisima. Postupak smeštaja se realizuje na osnovu usmenog ili pismenog rešenja organa starateljstva.

Prihvatilišta za žene koje su pretrpele nasilje – specijalizovana usluga u okviru sistema socijalne zaštite. Smeštaj se obezbeđuje u trajanju do šest meseci, a aktivnosti podrške podrazumevaju: zadovoljenje osnovnih životnih potreba i osiguranja bezbednog i prijatnog ambijenta, razvoj i očuvanje potencijala, pravnu podršku, podršku pri školovanju i zapošljavanju.

Centri za porodični smeštaj i usvojenje – obavljaju poslove zaštite dece kroz hraniteljstvo i to tako što obavljaju poslove procene porodica koje žele da se bave hraniteljstvom, obukom i pripremom porodica, izborom odgovarajuće porodice za dete i pružanjem podrške hraniteljima i deci. Oni neposredno sarađuju sa centrima za socijalni rad u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti. Hraniteljstvo je u kontekstu zaštite dece migranata u Srbiji još uvek u povelju, iako je bilo uspešnih primera u toku poslednje migracione krize.

Centar za zaštitu žrtava trgovine ljudima – obavlja poslove procene stanja, potreba, snaga i rizika žrtava trgovine ljudima, poslove identifikacije i obezbeđuje adekvatnu pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima u cilju njihovog oporavka i reintegracije.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja – ključni akter u oblasti prava na obrazovanje izbeglica i migranata, i to predškolsko obrazovanje i vaspitanje, osnovno, srednje i visoko obrazovanje, kao i obrazovanje odraslih.

Plan podrške učeniku sadrži:

- program adaptacije i prevladavanja stresa,
- program intenzivnog učenja jezika sredine kako bi se učenje jezika odvijalo u skladu sa metodologijom ubrzanog savladavanja programa srpskog jezika kao stranog jezika na dopunskim časovima, ali i kroz učešće u redovnoj nastavi i vannastavnim aktivnostima koje škola realizuje,
- individualizaciju nastavnih aktivnosti kroz prilagođavanje rasporeda pohađanja nastave, didaktičkog materijala, metoda i načina rada i
- uključivanje u vannastavne aktivnosti uz vršnjačku podršku.

Ministarstvo zdravlja – nadležnost sprovođenja zdravstvene zaštite migranata.

II MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Agencije Ujedinjenih nacija

UNHCR – Visoki komesarijat za izbeglice Ujedinjenih nacija ima mandat da vodi i koordinira međunarodne aktivnosti na zaštiti izbeglica i da rešava probleme izbeglica širom sveta. Obezbeđuje jednak pristup i uživanje prava žena, muškaraca, devojčica i dečaka u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom, pravom ljudskih prava i izbegličkim pravom. Ima mandat da odlučuje o najboljem interesu dece i o zaštiti migranata u svim državama, a posebno u državama u kojima sistem socijalne zaštite ne postoji. UNHCR u Srbiji je angažovan na zaštiti dece migranata na naredne načine: odgovara na njihove potrebe i rizike sa kojima se deca suočavaju; sprovodi mere protiv njihove diskriminacije; sprečava i reaguje na sve vrste zlostavljanja dece; obezbeđuje pristup pravima; obezbeđuje trajna rešenja. Deca tražioci azila su u fokusu rada UNHCR-a sa aspekata: podrške nacionalnim sistemima i izgradnje kapaciteta; sprovođenja procedura azila prilagođenih deci; podrške starateljima; podrške trajnim rešenjima; osnaživanja i participacije; rada sa mladima iz lokalnih zajednica. Izvršni partneri UNHCR-a u Srbiji su u 2017. godini bile organizacije: Snaga prijateljstva – „Amity”, Grupa za decu i mlade „Indigo”, „Praxis”, Danski savet za izbeglice, „Intersos”, „Microfins”, Humanitarni centar za integraciju i toleranciju, „Vizija”, Beogradski centar za ljudska prava, Psihosocijalna inovativna mreža (PIN), Centar za kriznu politiku i reagovanje.

UNICEF – Dečiji fond Ujedinjenih nacija bavi se pravima i dobrobiti dece. U vanrednim situacijama radi na tome da osigura realizaciju osnovnih prava dece i žena, a umanju negativne posledice vanrednih situacija, pogotovo na decu, obezbeđujući adekvatnu podršku kroz različite servise.

UNICEF u Srbiji pruža podršku državi u odgovoru na potrebe dece izbeglica i migranata u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja, i zdravlja kroz pružanje stručne podrške, izgradnju kapaciteta i podršku koordinaciji. UNICEF je u saradnji sa partnerima, uspostavio dečije kutke i kutke za majke i bebe u okviru prihvatnih i azilnih centara. Opremljeni su obrazovnim materijalima i igračkama i predstavljaju utočišta gde deca mogu da se odmire i da se ponovo osećaju kao deca, dok u kucima za majke i bebe majke mogu neometano da doje i dobiju potrebnu podršku u vezi sa dojenjem i ishranom odojčadi i male dece, ranim razvojem, higijenom i negom.

Međunarodna organizacija za migracije (IOM) vodeća je međuvladina organizacija u oblasti migracija i posvećena principu da humane i uređene migracije doprinose i migrantima i društvu.

Osnovne nadležnosti IOM-a su osiguravanja uređenog i humanog upravljanja migracijama i iznalaženja praktičnih rešenja za teškoće i probleme koji se tiču migracija. IOM U Srbiji angažovan je u oblastima asistiranog i dobrovoljnog povratka i reintegracije migranata, suzbijanja trgovine ljudima, imigracije i upravljanja granicom, migracija i razvoja, kao i migracija i zdravlja.

UNFPA – Populacioni fond Ujedinjenih nacija promoviše prava svih žena, muškaraca i dece da uživaju u zdravom životu i jednakim mogućnostima. U okviru svojih aktivnosti u Srbiji, UNFPA je, u partnerstvu sa nadležnim institucijama, kreirao Standardne operativne procedure Republike Srbije za prevenciju i zaštitu lica iz mešovitih migracija od rodno zasnovanog nasilja, na osnovu kojih se omogućava primena prilagođenih postupaka zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja u migrantskoj populaciji.

Druge međunarodne organizacije

Osim agencija Ujedinjenih nacija, u zaštiti izbeglica i migranata i posebno osetljivih grupa unutar ove populacije, posebno su aktivne međunarodne organizacije: Save the Children – predstavništvo u Srbiji, International Rescue Committee, Catholic Relief Services, Médecins Sans Frontières (MSF), Médecins du Monde, Real Medicine Foundation, OXFAM International, Jesuit Refugee Service, Adventist Development and Relief Agency (ADRA), Danish Refugee Council, Caritas, CARE International i mnoge druge. Aktivnosti nekih među njima su:

Danski savet za izbeglice (DRC) od 2015. godine pruža različite usluge i servise za izbeglice i migrante, od dečjih kutaka, kutaka za majku i bebu, identifikacija nepraćene i razdvojene dece, zaštita prava izbeglica i migranata.

Adventistički razvoji i humanitarni rad (ADRA) pruža usluge psihosocijalne podrške, kulturne medijacije, pravnu pomoć, siguran prostor za žene i devojčice, radi na prevenciji rodno zasnovanog nasilja, podizanju svesti o ranjivosti grupe migranata i izbeglica i ekonomskom osnaživanju.

Jesuit Refugee Service (JRS) u svojoj Integracionoj kući “Pedro Arrupe” obezbeđuje smeštaj do 20 osoba na ograničeno vreme. Fokus je na maloletnicima bez pratnje i razdvojenoj deci do 14 godina starosti stavljenih pod privremeno starateljstvo gradskog Centra za socijalni rad.

III NACIONALNE ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Najveći broj organizacija civilnog društva realizuje aktivnosti u sledećim oblastima:

- Psihosocijalna podrška;
- Identifikacija dece i upućivanje;
- Informisanje i povećanje svesti javnosti;
- Obezbeđivanje humanitarne pomoći bez distribucije hrane;
- Pružanje psihološke podrške i podrška za zaštitu mentalnog zdravlja;
- Podrška u transportu;
- Podrška vođenju slučaja;
- Pružanje pravne pomoći;
- Jačanje tehničkih kapaciteta institucija i organizacija;
- Zagovaranje prilikom kreiranja politika;
- Praćenje i izveštavanje.

Osim toga, **razdvojena i nepraćena deca** bila su u fokusu rada sedam organizacija od 2015. do 2017. (obavljale su aktivnosti identifikacije i upućivanja, vođenja slučaja u saradnji s organom starateljstva, informisanja i povećanja svesti javnosti, spajanja sa porodicom, izgradnje institucionalnih kapaciteta); četiri organizacije su se bavile **zaštitom dece žrtava trgovine ljudima** (kroz aktivnosti identifikacije i upućivanja, informisanja i povećanja svesti javnosti, pružanja pravne pomoći i vođenja slučaja u saradnji sa nadležnim organom starateljstva); samo je jedna organizacija specijalizovana za rad na **zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja** (kroz izvođenje aktivnosti identifikacije i upućivanja, zbrinjavanja, pružanja psihološke pomoći, unapređenja mentalnog zdravlja, jačanja kapaciteta drugih aktera u sistemu za adekvatno reagovanje na potrebe žrtava nasilja i eksploatacije).

Neke od organizacije koje daju naročiti doprinos u zaštiti različitih grupa migranata u Srbiji:

- „**Atina**” je angažovana u identifikaciji, upućivanju i zaštiti žena i devojaka žrtava nasilja i eksploatacije i, posebno, izvođenju aktivnosti sveobuhvatne (i dugoročne) podrške korisnicama i korisnicima. „Atina” je aktivna i u pružanju podrške deci iz posebno osetljivih grupa migranata. Posebnu pažnju u radu posvećuje jačanju kapaciteta drugih aktera za rad sa posebno osetljivim grupama migranata.
- **Beogradski centar za ljudska prava** je angažovan na pružanju pravne pomoći i podrške izbeglicama i migrantima, kao i na analizama sistema zaštite i formulisanju predloga za unapređenje zakonodavnog okvira i procedura za zaštitu.
- **Centar za integraciju mladih (CIM)** ima značajna iskustva u radu sa decom uključenom u život i rad na ulici i realizuje direktan rad sa decom i mladima kroz servise i aktivnosti na terenu.
- **C31** je ekspertska organizacija koja se bavi participacijom dece i pomaže ostalim partnerima da unaprede metodologiju rada i pružaju pomoć partnerima u osmišljavanju aktivnosti i programa.

- **„Grupa 484”** realizuje aktivnosti na terenu pre svega kroz pilotiranje i testiranje psihosocijalnih programa podrške.
- **Grupa za decu i mlade „Indigo”** pruža podršku deci i mladima u centrima za azil i prihvatnim centrima na jugu Srbije. Usluge su psihološka podrška i podrška u učenju.
- **„Praxis”** radi na sprovođenju rane identifikacije dece, pružanju pravne pomoći i pomoći oko registracije, upućivanju na usluge i servise drugih organa i sistema. Kroz rad na terenu, „Praxis” radi na informisanju izbeglica, kao i na praćenju kršenja prava izbeglica i pripremi periodičnog izveštaja o praćenju stanja.
- **Psihosocijalna inovativna mreža (PIN)** pruža podršku izbeglicama i migrantima koji pokazuju znakove posttraumatskog stresnog poremećaja, depresije i anksioznosti, žrtvama nasilja i osobama koje imaju određene zdravstvene tegobe (visokorizična trudnoća, telesne povrede itd.), žrtvama seksualnog nasilja ili rodno zasnovanog nasilja, osobama koje pokazuju određene poremećaje ponašanja i imaju problem s agresijom/zloupotrebom supstanci i sl.
- **SOS Dečja sela u Srbiji** izvode niz aktivnosti za pružanje sveobuhvatne podrške deci izbeglicama i migrantima kroz program podrške u urgentnim situacijama.
- **Info park** je prisutan od 2015. godine u Beogradu i na drugim lokacijama u Srbiji i pruža psihosocijalnu podršku, prevenciju rodno zasnovanog nasilja, obezbeđuje siguran prostor za žene i devojčice, sprovodi ranu identifikaciju dece, upućuje na usluge i servise drugih institucija i organizacija.
- **Border Free** kroz „Kuću spasa“ u Loznici obezbeđuje smeštaj za 15 dece migranata bez pratnje.

VEŽBA 1.7.

Šematski prikaz aktera uključenih u zaštitu dece migranata u Srbiji

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Sticanje znanja o akterima koji su uključeni u zaštitu dece u migracijama u Srbiji, sposobnost njihovog označavanja i identifikovanja njihove uloge/a u kontekstu zaštite dece. Razvoj veština timskog rada i prezentacije.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, lista aktera.

Uputstvo

Ova vežba se može izvoditi nakon Vežbe 1.6. koja je urađena sa slučajem *Malik*, ili na nekom drugom slučaju deteta u migracijama koji predavač obezbedi ili učesnici sami pribave. Zadatak se može zadati na licu mesta ili kao domaći rad – grupni zadatak koji se može kasnije izlagati i diskutovati pred velikom grupom.

Zadatak za učesnike

U okviru male grupe napravite slikovni – šematski prikaz aktera koji su se uključivali u rad sa dečakom Malikom (13) (ili neki drugi slučaj), uz opis preduzetih postupaka aktera u konkretnim situacijama.

Nakon prikaza rezultata grupnog rada, u okviru velike grupe diskutuje se o a) individualizovanosti, b) blagovremenosti, c) adekvatnosti i d) efektivnosti preduzetih mera i o potencijalnim alternativama, njihovim povoljnim i nepovoljnim stranama.

TEMATSKA
CELINA

II

DECA U MIGRACIJAMA:
PRISTUP ZASNOVAN
NA PRAVIMA I OKVIR
ZA ZAŠTITU DECE

Pristup zasnovan na pravima deteta predstavlja vodeću paradigmu u pitanjima vezanim za decu na globalnom nivou, u brojnim društvenim naukama i različitim profesionalnim kontekstima. Označava suštinski preokret u odnosu na tradicionalno praktikovane pristupe, koji svojim naglašavanjem potreba zapravo deluju stigmatizujuće na one koje bi trebalo da podrže. Uprkos tome, tumačenje i primena pristupa zasnovanog na pravima deteta suočavaju se sa brojnim preprekama. To se odnosi i na decu u migracijama, kako dobrovoljnim tako i prisilnim.

„Raspakivanje” prava deteta, a time i deteta u migracijama, započinje od dileme o istosti, tj. jednakosti nasuprot različitosti deteta, u odnosu na drugoga. U odgovoru na pitanje da li se prava deteta zasnivaju na istosti ili različitosti Rut Lister navodi dva moguća pravca argumentacije, koja su međusobno isključujuća. Ona polazi od toga da prava deteta potiču od fundamentalne istosti i jednakosti dece sa svim drugim ljudskim bićima, čemu dodaje: „i da navedem ono što je očigledno, deca postaju odrasli. Svaki argument koji bi se zasnivao na različitosti stoga je argument koji pripada samo nekoj fazi životnog ciklusa” (Lister, 2008: 16). Stoga se deca, kako smatraju autori saglasni sa ovim pristupom, mogu tretirati samo kao *dru-gačije jednaki* članovi društva. Ovakav pristup tzv. **diferenciranog univerzalizma** omogućuje razumevanje specifičnih prava dece, uključujući prava koja su povezana sa njihovim postojećim ili nepostojećim statusom državljanstva u nekoj državi, kao i njihovih ljudskih prava. Naime, deca imaju određena ljudska prava koja imaju i odrasli, neka prava imaju samo deca u formi dečijih prava, tj. prava deteta, a neka prava se deci uskraćuju, upravo u ime zaštite prava deteta. Pristup diferenciranog univerzalizma omogućuje i razumevanje obaveza dece, ali i odgovornosti odraslih za decu.

VEŽBA 2.1. Predstave o detinjstvu

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Upoznavanje i refleksija o različitim predstavama detinjstva.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta izvođenja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Citat i pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za vođenje diskusije, izradu eseja ili debatu.

U eseju „Prava deteta” Gerison Lensdaun je konstatovala:

Mnogi odrasli shvataju detinjstvo prožeto prilično romantizovanom predstavom o bezazlenosti – kao period bez odgovornosti ili konflikata, kojim dominiraju fantazija, igra i mogućnosti. Pa ipak, za mnogo dece raznih kultura i klasa dominantno obeležje detinjstva je nedostatak moći i kontrole nad onim što im se dešava.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) U čemu se ogleda nedostatak moći i kontrole dece na praktičnom nivou?
- 2) Da li se taj nedostatak moći i kontrole razlikuje danas i kada ste vi bili dete/u prošlim vremenima?
- 3) Da li biste ponovo bili dete? Šta je privlačno/neprikladno kod te pomisli?

VEŽBA 2.2. Konvencija o pravima deteta

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje i razumevanje učesnika uloge i značaja Konvencije o pravima deteta za ostvarivanje prava dece i izazova sa kojima se deca suočavaju u ostvarivanju tih prava.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta izvođenja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za vođenje diskusije, izradu eseja ili debatu. Odgovore beležite na flip čart kada se radi u velikoj grupi.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako Konvencija o pravima deteta UN uobličava dete?
- 2) Šta je emancipatorno u njenom sadržaju?
- 3) Koja prava deteta se smatraju kontroverznim u zakonima, politikama, praksama i javnosti?
- 4) Koji principi Konvencije se u najvećoj meri suočavaju sa preprekama prilikom implementacije u nacionalnim praksama?

VEŽBA 2.3. Dete je dete

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje i razumevanje učesnika uloge i značaja UNICEF-ove paradigme „dete je prvo dete”.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta izvođenja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri

Uputstvo

Pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za vođenje diskusije, izradu eseja ili debatu. Odgovore beležite na flip čart kada se radi u velikoj grupi.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Šta znači UNICEF-ova paradigma da je dete u migracijama prvo dete?
- 2) Kakve su njene reperkusije na postupanja sa detetom koje ima iregularan migrantski status i sa detetom koje ima regularan migrantski status?

VEŽBA 2.4.
Kulturno kompetentna praksa

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje i razumevanje učesnika uloge i značaja uticaja kulture na detinjstvo i značaj kulturno kompetentne prakse u socijalnom radu i radu sa migrantima.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta, a potrebno vreme za izvođenje vežbe u grupi je 30 min.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno, u vidu domaćeg zadatka, gde se piše reflektivni esej, ili u grupama 4–6 učesnika. Takođe je moguće izvesti vežbu u grupi, a potom pisati individualni reflektivni esej.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Da li je detinjstvo devojčica i dečaka različitih rasa, nacija i istorijskih podneblja različito?
- 2) Koje predrasude stručni radnici, humanitarni radnici i drugi uključeni u zaštitu dece mogu imati u radu sa decom u migracijama i njihovim porodicama?
- 3) Navedite primere prakse koja JESTE kulturno kompetentna a koje su vam poznate u zaštiti dece u migracijama.
- 4) Navedite primere prakse koja NIJE kulturno kompetentna, a koje su vam poznate u zaštiti dece u migracijama.

Grupe zapisuju svoje odgovore i predstavljaju ih pred svim učesnicima. Predavač komentariše rezultate grupnog rada i podstiče diskusiju. Integracija nalaza se vodi oko pitanja:

- Kako izbeći zamke kulturnog relativizma?

VEŽBA 2.5.
Pristupi deci migrantima u politikama i praksama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje i razumevanje učesnika rizika sa kojima se deca u migracijama suočavaju i uloge vrednosti, principa i standarda za unapređenje pristupa zasnovanog na pravima dece.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i odštampani slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno ili u grupi 4–6 učesnika. Učesnici samostalno, ili u okviru malih grupa svako za sebe, na posebnom papiru zapisuju da li se sa donjim tvrdnjama slažu, ne slažu ili ne znaju:

- I „Ovo je slučaj u kom služba za zaštitu dece ima ovlašćenje za intervenciju.”
- II „Ovo je slučaj u kom interesi deteta imaju prvenstvo u odnosu na migrantsko poreklo porodice.”
- III „Ovo je slučaj u kom se migrantsko zaleđe mora uzeti u obzir, pre nego što uzmemo u obzir preduzimanje bilo kakve intervencije.”

Učesnici tokom 5 minuta treba da razmisle o svojim odgovorima i da ih zapišu na poseban papir, a potom iste prodiskutuju u okviru svoje grupe. Svaka grupa na posebnom papiru zapisuje diskutovane teme i dileme (10 min), a potom se nalazi grupa izlažu pred svim učesnicima.

Teme za refleksiju i diskusiju (integracija i diskusija u velikoj grupi)

- 1) Koji rizici su zapaženi u ovom slučaju i ko je sve pogođen rizicima?
- 2) Na koji način treba razmatrati kulturno poreklo dece u migracijama u ovom slučaju?
- 3) Koje ideje, vrednosti i pristupe na globalnom i na lokalnom nivou treba detaljnije preispitati, zbog njihovog potencijalnog diskriminatornog i opresivnog pristupa deci u migracijama?
- 4) Koji principi i standardi se čine najpodobnijim za unapređenje pristupa zasnovanog na pravima deteta u migracijama?

Prikaz slučaja

Mahboob i Noshin

Mahboob (8) putuje sa svoja dva brata, **Nadimom (19)** i **Noshinom (9)**. Na putu su sami, roditelji su im ostali u Pakistanu i sa njima su u redovnom kontaktu. Poslednjih osam meseci smešteni su u jednom od centara namenjenih izbeglicama i migrantima u Srbiji. Svoju sobu dele sa još pet mladića koji su takođe deca bez pratnje i različitog uzrasta, a svi su stariji od 15 godina.

Jedan od cimera je došao kod menadžera centra i prijavio kako je najstariji brat Nadim pretukao Mahbooba, da mu je udarao glavu o zid i da nisu mogli da ga zaustave. Nadim je cimera zapretio da će i njega pretući ako ikome bude ovo prijavio, ali je on ipak to uradio.

Odmah nakon toga pozvan je Centar za socijalni rad (CSR) koji je razgovor sa Mahboobom obavio u prisustvu velikog broja dečaka iz sobe. Tokom razgovora pretučeni dečak je izjavio kako je zapravo pao dok je igrao fudbal i kako je sve u redu. Dečak je imao vidljive podlive na oba oka koji su mogli da nastanu jedino od udaraca a ne od pada tokom fudbala.

Napomena: Mahboob i Noshin je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja dečaka koji su kao deca bez pratnje boravili u Srbiji neko vreme u periodu 2015–2020.

TEMATSKA
CELINA

III

STANDARDI
ZA ZAŠTITU DECE
U HUMANITARNIM
KRIZAMA

Teorijski okvir „guranja” i „privlačenja” (engl. *push* i *pull*) je osnov za razumevanje ekonomskih, socijalnih, ekoloških i drugih faktora koji navode migracije u savremenom svetu. Ovaj okvir razmatra negativne faktore povezane sa poreklom lokacija, koji „guraju” (nagone, pokreću, teraju, primoravaju) ljude na migracije i vezane pozitivne faktore koji se odnose na (željeno, krajnje) odredište, koji pojedince „vuku” (privlače, mame, intrigiraju, podstiču) da migriraju do određene lokacije. Ovaj okvir omogućava da razumemo različite motive za migracije, pa i za prisilne migracije koje stvaraju izbeglice.

Svako migrantsko iskustvo istovremeno je i individualno i kontekstualno, a deca u migracijama, pored ovih opštih iskustava, prolaze kroz razvojne faze koje su sa stanovišta odraslih brzo smenjive i predstavljaju samo epizodu u životnom veku. Istovremeno, osećaj deteta za vreme i protok vremena je drugačiji od načina doživljavanja odraslih, jer je detetu starom četiri godine dve godine polovina života, gde se tokom više sukcesivnih faza dešava skokovit i buran fizički, emocionalni, kognitivni, socijalni i drugi razvoj deteta.

Krizna ili vanredna situacija predstavlja preteće stanje – nepogodu koja zahteva hitne akcije. Uspešne i pravovremene akcije sprečavaju da se to stanje pretvori u humanitarnu krizu ili katastrofu – humanitarnu krizu velikih razmera. To je događaj ili niz događaja u zemlji ili regionu koji uzrokuju ozbiljne multidimenzionalne poremećaje u funkcionisanju društva i prekid u normalnim životnim i radnim aktivnostima ljudi, koji proizvodi ljudske, materijalne ili ekološke gubitke, a koji prevazilaze sposobnost pogođenih ljudi i zajednica da sopstvenim resursima obezbede zdravlje, bezbednost i blagostanje za velike grupe ljudi (The Alliance for Child Protection in the Humanitarian Action, 2019). Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, ove situacije mogu da dovedu do visokog nivoa mortaliteta, nehranjenosti, zaraznih i drugih bolesti, da izazovu nedostatke u bezbednom snabdevanju vodom i hranom, osnovnim sanitarnim uslovima i smeštaju (WHO, 2008).

Migrantske, kao i druge humanitarne krize razorno utiču na kompletne zajednice, a deca su u tim okolnostima izložena povećanim rizicima od nasilja, svih vidova zloupotrebe i eksploatacije, zanemarivanja, napuštanja, učešću u traumatičnim iskustvima i nizu negativnih uticaja na njihov fizički, psihološki, socijalni i duhovni razvoj.

VEŽBA 3.1. Procena faktora „guranja” i „privlačenja”

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Prepoznavanje i razumevanje učesnika faktora „guranja” i „privlačenja” na konkretnom primeru.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljene i odštampane tabele sa prikazanim faktorima.

Uputstvo

Ova vežba se nastavlja na vežbu 1.3, *Migranti u mojoj zajednici*, i podrazumeva:

- individualni deo popunjavanja tabele na osnovu podataka dobijenih tokom intervjua,
- rad u paru, gde se međusobno razmenjuju sličnosti i razlike u iskustvima dece migranata o kojima su učesnici saznali tokom intervjua, grupnu diskusiju u plenumu, gde se integrišu dotadašnji nalazi, iskustva.

Instrukcija za učesnike

- Na osnovu intervjua koji ste uradili u okviru Vežbe 1.3, *Migranti u mojoj zajednici*, popunite tabelu koja govori o faktorima „guranja” i „privlačenja” koje ste zabeležili tokom intervjua, a koji se odnose na decu uključenu u migracije.

	Socijalni faktori	Ekonomski faktori	Drugi faktori
Faktori „guranja” (<i>push</i>)			
Faktori „privlačenja” (<i>pull</i>)			

- Kada popunite tabelu, razmenite u paru svoje nalaze, iskustva i uvide, nastojeći da utvrdite sličnosti i razlike o faktorima koji su (direktno ili indirektno) decu, o kojoj ste prikupili podatke tokom intervjuisanja, „gurnula” ili „povukla” u migracije.

Teme za refleksiju i diskusiju

- Koji su ekonomski, socijalni, politički, ekološki ili drugi faktori uticali na okolnosti da se dete/deca iz vašeg intervjua nađe u situaciji migracija?
- Sa kojim izazovima se dete/deca iz vašeg intervjua susretalo tokom integracije u novu zajednicu prihvata?
- Kako su socio-demografske karakteristike (uzrast, pol itd.) i drugi faktori (jezik, zaposlenje, stanovanje itd.) uticali na ishode naseljavanja i integracije dece migranata i njihovih porodica u zajednicu prihvata?
- Koje politike i prakse mogu da pomognu deci migrantima da dostojanstveno prebivaju ili žive u vašoj zajednici?

VEŽBA 3.2. Principi i standardi u zaštiti dece u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Upoznavanje učesnika sa principima i standardima zaštite dece, kao i primena standarda na slučajeve iz prakse.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i umnoženi slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Polaznici se dele na grupe 4–6 učesnika i svaka grupa dobija po jedan slučaj sa zadatkom da, uvažavajući osnovne međunarodne principe, odredi šta je potrebno preduzeti da se:

- obezbedi zaštita i pomoć na licu mesta;
- očuva jedinstvo porodice;
- dete izmesti iz trenutne sredine.

Učesnicima se daju pitanja kako bi im se pomoglo u procesu razmatranja slučaja.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Šta je primarni cilj vaše intervencije?
- 2) Koje korake treba sprovesti prioritarno da bi se osigurala bezbednost dece?
- 3) Koje dodatne informacije su vam potrebne da biste planirali intervenciju?
- 4) Od kojih službi možete tražiti podatke i sa kojim službama je potrebna saradnja?
- 5) Šta zapažate kao potencijalni rizik?

Prikazi slučajeva

Hamza

Hamzu su identifikovali terenski socijalni radnici i nakon obavljenog intervjua procenjeno je da je u njegovom najboljem interesu da bude smešten u Integracionu kuću (IK), zbog specifičnog zdravstvenog stanja i zato što je iz Pakistana, a tada je u IK bilo smešteno još dečaka pakistanskog porekla.

Dečak boluje od albinizma - nedostatka melanina u koži. Pored toga što mu je koža izuzetno osetljiva i sklona opekotinama i osipima, Hamza je usled primarnog oboljenja slabovid i nagluv. U pratnji terenskog socijalnog radnika odlazi u policijsku Upravu za strance radi registracije. Kako terenski socijalni radnik nema javna ovlašćenja, Uprava za strance po službenoj dužnosti obaveštava voditelja slučaja nadležnog CSR, koji je dužan da izađe na teren i preuzme maloletnika, kao i da potpiše dokumentaciju.

Haya

Haya, stara 9 godina, putuje sa ocem. Poreklom su iz Sirije. Majka je preminula još u zemlji porekla i devojčica je sama krenula sa ocem na put. Smešteni su u jednom od centara za izbeglice i migrante u Srbiji.

Haya je uključena u školu i redovno posećuje aktivnosti van centra u kom živi. Na aktivnosti van centra najčešće dolazi sama, bez oca, koji je zauzet preprodajom stvari kako bi obezbedio novac za nastavak putovanja. Devojčica je sitne konstitucije, mršava, često nosi istu odeću danima, a ta odeća je u skladu sa uzrastom i polom deteta.

Devojčica i njen otac naizgled imaju dobar odnos, komuniciraju kada se vide, devojčica traži očevo mišljenje kada je on prisutan. Otac delimično obraća pažnju na devojčicu, najčešće želi da ona bude sa svojim vršnjacima, a on sa svojim kada su na istom mestu. Haya od zaposlenih u NVO koji posećuju centar traži pažnju različitim postupcima, inicira zagrljaje i fizički kontakt i ima potrebu da bude istaknuta, primećena i pohvaljena od strane zaposlenih.

Idris

Idris (15) je iz Iraka, putuje sa roditeljima i mlađim bratom. Smešteni su u Azilnom centru, a Idriz je ubrzo počeo da dolazi u dnevni centar, gde učestvuje u raznovrsnim aktivnostima. U početku, kod Idrisa nisu primećeni znaci neobičnog ponašanja niti potreba za dodatnom podrškom. Lepo se adaptirao na okruženje, uspostavljao dobre socijalne odnose i radio na usavršavanju jezika.

Međutim, tri meseca nakon redovnog pohađanja aktivnosti u dnevnom centru Idris je proredio dolaske, a svaki put i kada bi došao bilo je primetno da je došlo do neke promene. U tom periodu i vršnjaci su izveštavali o njegovom mentalnom stanju, ali nisu znali da kažu u čemu je problem, već su navodili da nije dobro. Narednih nekoliko puta Idris je dolazio u centar skoro neprepoznatljiv, ošamućen, pod dejstvom lekova.

Napomena: Hamza, Haya i Idris su tokom istraživanja prikupljeni i prilagođeni opisi slučajeva dečaka i devojčice koji su boravili u Srbiji u periodu 2015–2020.

VEŽBA 3.3.

Refleksija i samorefleksija o perspektivi i izazovima dece u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Sagledavanje učesnika svog odnosa prema deci bez pratnje i deci migrantima preispitujući svoje predrasude, uverenja i stavove kroz diskusiju u velikoj grupi.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se izvodi samostalno, u parovima ili u grupama 4–6 učesnika.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Koji su problemi sa kojima se mogu suočavati deca bez pratnje?
- 2) Iz kog razloga deca nemaju pratnju?
- 3) Koliko ih je u svetu, u Evropi, u Srbiji?

Mišljenja se beleže na flip čartu.

Nakon pet minuta učesnicima se prezentuju odgovori iz literature i statistički podaci koji odgovaraju na gornja pitanja u toku narednih pet minuta, kako bi imali priliku da konfrontiraju sopstvena mišljenja sa činjenicama o razmerama problema. Zamoljeni su da vizuelizuju konkretno dete i da, s tim na umu, porazmisle o donjem tekstu (prikazan na PowerPoint prezentaciji, kurzivom):

Deca koja se razdvoje od svojih roditelja u vanrednim okolnostima *gube svoje primarne zaštitne mehanizme*. Kada se eksterni rizici povećaju deci je potrebna sigurnost porodice više nego inače: razdvajanje od člana porodice ili njegov gubitak povećavaju mogućnost negativnog društvenog, ekonomskog i psihološkog uticaja vanrednih prilika. Deca *mogu postati žrtve prisilnog rada, regrutovana u naoružane grupe ili sile ili prodata*. Razdvajanje od odraslih može *redukovati mogućnosti dece da pristupe potrebnoj humanitarnoj pomoći i uslugama*. Istraživanja pokazuju veliki dugotrajan psihosocijalni uticaj navedenog na decu. *Utvrđene su korelacije između razdvajanja od onoga ko se brine o detetu i smrti deteta* (Child Protection Working Group, 2016).

TEMATSKA
CELINA

IV

IDENTIFIKACIJA DECE
U MIGRACIJAMA
I ORGANIZOVANJE
INICIJALNIH
INTERVENCIJA

Dolazak, prijem i skrining jesu ključne tačke u početnom procesu zaštite i pomoći deci u migracijama. To su najčešće prve mogućnosti za formalno identifikovanje dece sa specifičnim ranjivostima i potrebama.

Tokom ovih postupaka otvara se mogućnost i za procenu socijalne, emocionalne i mentalne zrelosti i razvoja deteta, njegove sposobnosti za komunikaciju, razumevanje i saradnju. Tokom prijema i skrininga moguće je razviti razumevanje specifičnih planova i želja deteta i obezbediti informacije o raspoloživoj podršci, organizacijama koje je obezbeđuju, procesima i procedurama.

Kad osoba poseduje pasoš ili druga odgovarajuća lična dokumenta relativno je jednostavno razjasniti da li je mlađa od 18 godina. Kod onih koji putuju bez ličnih dokumenata to može biti mnogo teže. Deca takođe mogu davati lažne informacije ne želeći da budu identifikovana kao maloletna. Neka deca namerno kažu da su punoletna zato što ne veruju u dobre namere imigracionih i socijalnih službi, što može biti povezano sa njihovim prethodnim lošim iskustvima. Ili, u drugim situacijama, deca mogu biti uverena da će im to što prikriju da su maloletni omogućiti da nastave put prema zemlji željenog krajnjeg odredišta.

Najdelikatniji zadatak kod identifikacije dece je utvrditi da li jeste ili nije u pitanju dete bez pratnje odraslih. Hitna i prioritarna identifikacija dece bez pratnje je zadatak ovlašćenih službenika policije, koji pri tome mogu da koriste pomoć lica koja su obučena za rad sa decom.

Nakon identifikacije, gde je utvrđeno da je dete u migracijama u riziku kao nepraćeno ili razdvojeno izloženo nasilju, zlostavljanju, zanemarivanju, trgovini ljudima, eksploataciji i drugim rizicima po bezbednost, zdravlje i razvoj, potrebno je pokrenuti postupak vođenja slučaja. **Vođenje slučaja** (engl. *case management*) omogućava donošenje odluka sa detetom i za njega, kao i koordinaciju procesa pružanja usluga koje pružaju različite službe, uz pokretanje i sprovođenje pravnih mera zaštite deteta. To ujedno otvara i prostor za početno određivanje najboljih interesa deteta. Istovremeno, da bi deca bila zbrinuta i prihvaćena u bezbednom okruženju, koje je prilagođeno njihovim potrebama, neophodno je razvijati prostore podešene deci.

VEŽBA 4.1. Praksa podešena deci

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Prepoznavanje učesnika prakse podešene deci na konkretnim primerima.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i umnoženi slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno ili u grupi 4–6 učesnika.

Zadatak za učesnike

U okviru male grupe razmotrite pet kratkih scenarija i označite one za koje smatrate da na najbolji način predstavljaju primere prakse podešene deci u migracijama. Razmenite svoja razmišljanja u velikoj grupi.

Prikazi slučajeva

I. Abraham (15) je dečak koji je spašen sa broda koji je potonuo usred mora. Kada ga ukrcaju na brod za spasavanje daju mu suv set odeće, topao napitak i nešto za jelo. Jedan od službenika na brodu sedi pored dečaka, pita ga da li je dobro i da li može još nešto da mu donese. Službenik objašnjava dečaku da će mu postaviti nekoliko pitanja. Abraham ukazuje da ne govori taj jezik i da ne razume. Službenik pregleda svoju torbu i donosi set informacionih lifleta na različitim jezicima. Pokazuje ih dečaku, a on uzima onaj koji može da pročita na svom jeziku. Službenik kaže da će se vratiti kasnije sa prevodiocem. Takođe obezbeđuje da ostalo osoblje na brodu zna nacionalnost dečaka i pronalazi dobrovoljca koji će preuzeti odgovornost da se brine o njemu.

II. Amira (10) je razdvojena od svojih roditelja tokom puta i putuje sa stricem. Amira želi da se spoji sa bakom, za koju misli da živi u obližnjem izbegličkom kampu. Službenik sa strpljenjem i pažnjom uverava dete da će učiniti sve što je u njihovoj moći da što pre pronađu baku. Nakon toga, službenik razgovara nasamo sa ujakom. Ujak ne želi da dete ode i ostane kod bake. Službenik saopštava Amiri da mora da poštuje želje starijih članova porodice i da ostane sa stricem. Iako je vidljivo da je devojčica veoma uznemirena, niko je ne umiruje, niti joj objašnjava zašto je doneta takva odluka.

III. Rifat (10) je prešao granicu sa grupom ljudi koji s njim nisu povezani. Plače i pokušava da objasni radniku na prihvatni da mu čovek sa kojim putuje nije rod i da je bio okrutan i nasilan prema njemu. Radnik pokušava da uteši dete i da ga umiri. Detetu daju igračke sa kojima se igra. Ali Rifata vraćaju čoveku sa kojim je putovao govoreći mu da će sve biti u redu.

IV. Aladen (17), dečak bez pratnje, upravo je preživeo opasan put preko planinskog lanca. Nakon dolaska u zemlju, službenik koji je zadužen da prikupi njegove podatke ostavlja mladića da čeka gotovo 6 sati pre nego što razgovara s njim. Dečak sedi u toploj, lepo uređenoj sobi. Volonter mu je dao hranu i topao čaj. Službenik koji je zadužen za razgovor dolazi, nudi dečaku letak koji objašnjava postupak traženja azila u zemlji. Službenik je oštar, sekantan, odsutan i ne sluša pažljivo šta Aladen govori. Kaže dečaku da će biti poslat u tranzitni centar.

V. Selma (14), devojčica bez pratnje, čeka da se završi postupak registracije izbeglica i procenu najboljeg interesa. Dok čeka, odvođe je u toplu živopisnu sobu punu slika i plakata na zidovima. Pitaju je da li bi želela da se pridruži nekoj od aktivnosti koje osoblje organizuje sa decom. Osoblje obezbeđuje da Selma interakciju sa decom obavlja na način primeren njenom uzrastu. Selma može da bira između niza aktivnosti, kao što su crtanje, igranje igara, čitanje i sviranje muzičkog instrumenta.

VEŽBA 4.2.

Priprema za pridruživanje

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Centriranje i pripreme učesnika kroz samorefleksiju za pridruživanje detetu tokom intervjua.

Vreme trajanja: 15 minuta.

Potreban materijal: papir, flomasteri.

Uputstvo

Učesnicima se daje sledeća instrukcija: Razmislite o nečemu čega se stidite, ili vas je sramota.

- Kakva bi bila vaša reakcija kada bi vam nepoznata osoba pokucala na vrata i zatražila da razgovara s vama o tom iskustvu?
- Da li mislite da biste rado podelili sve informacije?
- Na koje načine biste mogli da se zaštitite, naročito ako vam nije jasno šta će se dogoditi sa informacijama nakon sastanka?

Napravite beleške o vašim razmišljanjima. Uporedite ove beleške kasnije sa ponašanjem deteta ili roditelja tokom intervjua.

VEŽBA 4.3.

Priprema terenskog socijalnog radnika za razgovor sa detetom tokom početne identifikacije

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje mogućnosti pripreme učesnika za prvi razgovor sa detetom na konkretnom primeru.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: papir, flomasteri, flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno ili u grupi 4–6 učesnika. Učesnicima se daje sledeća instrukcija:

Vi ste terenski socijalni radnik angažovan kao ispomoć CSR tokom migrantske krize. Potrebno je da utvrdite početni status, moguće rizike kojima je dete izloženo i aktuelne potrebe za pomoći i/ili zaštitom. Na osnovu datog slučaja pripremite se za razgovor sa detetom. Odgovorite u grupi na sledeća pitanja:

- 1) Kada i gde je najbolje da obavite razgovor sa ovim detetom?
- 2) Kako ćete se obući?
- 3) Kako ćete organizovati okruženje za razgovor?
- 4) Šta ćete poneti od materijala sa sobom?

Napišite 3–5 rečenica kojima ćete se predstaviti i objasniti svoju ulogu?

a. Roditelju ili drugoj odrasloj osobi sa kojom je dete,

b. Detetu koje treba da intervjuišete.

Zabeležite teme koje treba pokriti radi dobijanja saglasnosti na osnovu pune informisanosti.

Definišite teme za razgovor.

Prikaz slučaja

Sabina

Sabina, krhka, sitna, izgleda kao devojčica osnovnoškolskog uzrasta, sa vidljivim tragovima masnica na licu, deluje uplašeno, krije pogled. Izgleda da razume paštu, pomalo engleski, nema dokumente.

U 6. je mesecu trudnoće, nastoji da sakrije stomak koji je ipak vidljiv. **Osman (50)**, sa kojim ona putuje, tvrdi da joj je stric i da je vodi kod roditelja u Norvešku.

Upućena je na razgovor sa terenskim socijalnim radnikom, jer je graničaru izgledala kao devojčica mlađa od 15 godina, u specifičnoj situaciji rizika.

Napomena: Sabina je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja devojčice koja je boravila u u Srbiji nekoliko meseci u periodu između 2016–2020.

VEŽBA 4.4.

Razmatranje primene pravila intervjuisanja dece

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje pravila intervjuisanja dece na primeru iz prakse.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: papir, flomasteri, flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se nastavlja na vežbu 4.3, *Priprema terenskog socijalnog radnika za razgovor sa detetom tokom početne identifikacije*. Kako bi se ova vežba izvela neophodno je da joj prethodi predavanje u kojem će biti predstavljena pravila intervjuisanja dece.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Tokom pripreme za razgovor na slučaju Sabine, koja od pomenutih pravila **jeste** razmatrali i primenili?
- 2) Tokom pripreme za razgovor na slučaju Sabine, koja od pomenutih pravila **niste** razmatrali i primenili?
- 3) Zašto DA/Zašto NE?
- 4) Da li biste sada nešto drugačije uradili – šta, kako i zašto?

VEŽBA 4.5.

Prostori podešeni deci

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razvijanje kriterijume za prostore podešene deci na osnovu dostupne literature.

Vreme trajanja: 10–14 dana za razvijanje kriterijuma, 45 minuta za prezentovanje u grupi.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se optimalno izvodi kao grupni projekat – domaći zadatak, gde grupa 4–6 učesnika ima rok od 10 do 14 dana da odgovori na zadatak koji potom predstavlja pred drugima.

- U grupama 4–6 učesnika razvijte kriterijume za procenu (evaluaciju) prilagođenosti prostora deci, za prostore u kojima se radi sa decom migrantima.
- Rezultat grupnog rada se izlaže i komentariše pred drugim grupama.
- Kriterijume je potrebno testirati na terenu, tokom prakse, kada svaki student procenjuje podeševost određenog prostora koji koriste deca u migracijama i u kome obavlja praksu.
- Napisati individualni izveštaj sa opisom i procenom stanja u konkretnoj organizaciji, sa preporukama za unapređenje prostora shodno potrebama dece u migracijama.

TEMATSKA
CELINA

V

RIZICI
I REZILIJENTNOST DECE
U MIGRACIJAMA

Zaštita zasnovana na znanjima o traumi (engl. *trauma informed care*) naročito se razvila u prethodnih 30 godina. Razvoj ovog koncepta i njegova primena u praksi započela je dubljim razumevanjem profesionalaca o posttraumatskom stresnom poremećaju kod ratnih veterana (Wilson, Pence, Conradi, 2013), da bi se kasnije počeo primenjivati u različitim okruženjima – od mentalnog zdravlja, preko sistema zaštite dece, pa do škola i sudova. Sam koncept zasniva se na polazištu: *Ukoliko bi profesionalci zastali i uvažili ulogu koju trauma i traumatski stres imaju na živote populacije sa kojom rade kako bi se ponašali prema njima? Šta bi radili drugačije?*

Izbeglice i migranti često imaju traumatska iskustva koja se mogu odnositi na preživljena dešavanja u zemljama porekla poput konflikta, nasilja, ratova, svedočenja tragičnim događajima sa smrtnim ishodima, smrti bliskih osoba i članova porodice, vojne regrutacije. Mogu se odnositi i na iskustva koja su preživeli na putu od zemlje porekla – poput fizičkog nasilja od strane policije u zemljama kroz koje su prolazili, prisilnog oduzimanja slobode, seksualnog nasilja, situacija u kojima je njihov život ili život njima bliskih osoba sa kojima putuju bio u opasnosti. Pored traumatskih iskustava iz zemlje porekla i na putu, izbeglice i migranti se često suočavaju sa traumatskim iskustvima nakon dolaska u bezbednu zemlju, gde se neretko sreću sa ksenofobijom i diskriminacijom.

Ova i slična iskustva znatno pojačavaju rizik od različitih problema sa mentalnim zdravljem i razvoja poremećaja u psihološkom funkcionisanju. Među opštom populacijom migranata i izbeglica posebno ranjivu grupu čine deca koja imaju izrazita traumatska iskustva kako iz zemlje porekla tako i na putu do zemlje koja je bezbedna za njih. Deca preživljavaju ista traumatska iskustva kao i odrasli, uz dodatna traumatska iskustva koja imaju specifičan uticaj na njihov razvoj, a koja se mogu ticati razdvajanja od članova porodice, trgovine i eksploatacije, eksploatacije dečijeg rada, itd. (Im, Swan, 2020). Izloženost ponovljenim traumatskim iskustvima u kratkom vremenskom periodu dovodi ovu decu u rizik od razvijanja problema sa mentalnim zdravljem, naročito ukoliko u zemljama kroz koje tranzitiraju nemaju pristup uslugama mentalnog zdravlja.

Prema postojećim nalazima, deca u migracijama i izbeglice koji dolaze u Srbiju izloženi su raznovrsnim rizicima, posebno od krijumčarenja, trgovine ljudima, fizičkog nasilja i eksploatacije, što se naročito odnosi na nepraćenu i razdvojenu decu. Rizike sa kojima se suočavaju deca u migracijama možemo podeliti u tri velike grupe: psihološka trauma, protraćeni potencijali i delinkvencija. Usled svih navedenih rizika, neophodno je razmatrati načine i perspektive rada sa decom koji mogu doprineti smanjenju rizika i saniranju traumatskih iskustava. Jedan od koncepata koji predstavlja konstruktivan okvir za rad na snagama dece migranata jeste **rezilijentnost**.

VEŽBA 5.1.

Prvi odgovor i različite perspektive

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Uvidi polaznika kursa/obuke, kroz različite uloge, u način kako funkcioniše prvi odgovor na terenu, stres koji nosi prvi odgovor i uvažavanje različitih interesa uz prioritizaciju najboljeg interesa deteta, kao i suočavanje sa mogućim izazovima u radu sa prevodiocem i šta to sve nosi.

Vreme trajanja: 40 minuta.

Potreban materijal: odštampane uloge, odštampan slučaj iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba podrazumeva igranje uloga u okviru malih grupa. Moguće je izvoditi vežbu i korišćenjem *fish-ball tehnike*, gde velika grupa posmatrača (opservera) prati proces, uključuje se na poziv predavača i kasnije deli svoja zapažanja, doživljava i momente učenja.

Učesnici pre početka vežbe izvlače papir sa mogućim ulogama – zaduženjima – dostupne uloge su: radnik NVO, terenski socijalni radnik, prevodilac, dete bez pratnje i opserver. Na papiru je detaljno opisana uloga svakog od učesnika, osim terenskih socijalnih radnika koji će na papiru imati samo informacije o tome šta treba da rade. Ostali učesnici će dobiti uloge koje će oslikavati izazove predstavljene u prethodnom delu predavanja – npr. prevodilac ne prevodi sve, sam vodi razgovor sa detetom, gleda čudno i neodobravajuće kad socijalni radnik postavi neko pitanje detetu; radnik NVO – insistira da bude prisutan na intervjuu zato što ima dosta iskustva, zato što je njegova organizacija uradila prvu identifikaciju i zato što se intervju odvija u njihovim prostorijama. Nakon što se opredele za uloge, učesnici prate scenario prema uputstvu. Nakon odigranog scenarija diskutuje se u velikoj grupi.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako ste se osećali u svojoj ulozi?
- 2) Šta vam je bilo od pomoći u ovoj situaciji?
- 3) Šta je bilo izazovno/činilo da se osećate loše?

Sali

Sali ima 10 godina i dospao je u Miksalište nakon što ga je grupa krijumčara ostavila ispred Miksališta tog dana. Dete je sa krijumčarima provelo prethodna dva meseca. Potrebno je obaviti razgovor sa detetom i isplanirati dalje korake i intervencije.

Uloge

Terenska socijalna radnica

Vi ste terenska socijalna radnica koja dolazi u Miksalište na poziv NVO kako biste obavili intervju sa detetom. Ulazite u Miksalište gde vas dočekuje grupa od pet maloletnika bez pratnje koji već dva dana čekaju da se registruju i odu u kamp i koja vas zadržavaju na ulazu kako biste im objasnili zašto ih još uvek niste odveli na registraciju. Prilazi vam radnica NVO i odvodi u prostoriju gde ćete obaviti razgovor sa detetom. Vaš zadatak je da obezbedite prostor kako biste mogli da obavite razgovor sa detetom na najadekvatniji mogući način u postojećim uslovima, kako biste saznali detalje o detetu i isplanirali intervenciju. Vaš zadatak je da obezbedite da se razgovor obavi u okruženju koje je najmanje uznemirujuće za dete, tamo gde imate više ljudi koji nastupaju iz različitih interesa.

Dete

Vi ste Sali, dečak od 10 godina, koji je danas došao u Miksalište budući da vas je grupa krijumčara ostavila ispred nakon što ste sa njima proveli prethodna dva meseca. Nije vam jasno što su vas ostavili jer vam je bilo zabavno da sa njima provodite vreme – vodili su vas u grad, izlazili ste, pili.. Pokazujete svima fotografije iz telefona koje imate i govorite kako vam je sa njima bilo zabavno. Ne želite da odgovarate na pitanja o roditeljima i o zemlji porekla, a o putu do Srbije govorite samo da znate da ste došli avionom (ovo možete da pokazujete rukama, koristiti pantomimu). Ne znate gde ste bili smešteni dok ste bili u Srbiji, znate samo da ste bili u maloj sobi sa još jednim čovekom koji je bio u grupi ljudi koji su vas doveli u Srbiju i ostavili danas ispred Miksališta da potražite pomoć. Otvoreni ste za razgovor, ali ne o razlozima napuštanja zemlje porekla. Uplašeni ste od broja ljudi koji se nalaze oko vas.

Posebno uputstvo

S obzirom na to da u realnosti terenski radnici ne razumeju jezik kojim deca pričaju, preporučljivo je da u igri uloga više koristite neverbalnu komunikaciju i/ili *gibberish* jezik (nerazumljiv, besmislen jezik).

Radnik/ca NVO u Miksalištu

Vi ste osoba iz NVO u Miksalištu koja je prva videla dečaka Salija i uradila inicijalnu procenu kroz razgovor sa detetom. Nakon razgovora pozvali ste terensku socijalnu radnicu. Kada je terenska socijalna radnica došla saznali ste da želi da razgovara sa detetom samo u prisustvu prevodioca. Važno vam je da i vi budete prisutni na razgovoru kako biste prikupili još informacija o detetu i učestvovali u planiranju zaštite. Smatrate da na to imate pravo jer će se razgovor odvijati u prostorijama vaše organizacije, a i prevodilac je zaposlen kod vas. Sa druge strane, niste želeli da idete u detalje u prvom razgovoru sa detetom jer ste znali da će terenska socijalna radnica razgovarati sa njim pa da dete ne bi više puta ponavljalo istu priču. Takođe, nakon što ste saznali detalje kako je dete došlo i ostavljeno ispred Miksališta, kao i da je provelo prethodna dva meseca u Beogradu, smatrate da je potrebno da pozovete NVO koja je specijalizovana za utvrđivanje da li je osoba u riziku od trgovine ljudima. Insistirate da prisustvujete razgovoru, govorite terenskoj socijalnoj radnici da ukoliko ne budete prisutni moraćete opet razgovarati sa detetom posle njenog razgovora, što je loše jer će dete više puta ponavljati svoju priču.

Prevodilac

Vi ste prevodilac za persijski jezik koji je zamoljen da terenskoj socijalnoj radnici pomogne da razgovara sa detetom. Tokom prevođenja trudite se da sa detetom pričate tako da prevođenje ne oslikava realnu dužinu pitanja koje je socijalna radnica postavila (npr. ako socijalna radnica postavi kratko pitanje vi postavite to pitanje i kad vam dete odgovori postavite još nekoliko potpitanja pa tek onda prevedite socijalnoj radnici, ako ona postavi pitanje koje je dugo vi ga detetu prenesite u kraćoj formi). Negde na sredini razgovora vi nastavljate da sami vodite razgovor i uopšte ne prevodite sadržaj terenskoj socijalnoj radnici, sve dok vas ona ne zamoli da prevedete. Takođe, u nekom trenutku tokom razgovora ubacujete rečenice npr. „Jesi sigurna da baš to hoćeš da ga pitaš? Možda je ipak bolje da ga sad pitamo o nečemu drugom”, itd..

Posebno uputstvo

S obzirom na to da u realnosti terenski radnici ne razumeju jezik kojim deca i prevodioci komuniciraju međusobno, preporučljivo je da u igri uloga više koristite *gibberish* jezik (nerazumljiv, besmislen jezik).

Opserver

Vaš zadatak je da opservirate igru ulogai da u velikoj grupi podelite šta je bilo dobro, a šta je moglo da bude bolje.

VEŽBA 5.2.**Prepoznavanje traumatskih iskustava kod dece u migracijama****Osnovne informacije o vežbi**

Cilj vežbe: Učesnici bi trebalo da nauče da jasno prepoznaju i definišu traumatski događaj i da prepoznaju svoje misli i osećanja kako bi mogli da planiraju intervencije koje su neutralne i zasnovane na profesionalnoj empatiji.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban material: flip čart, markeri, pripremljeni i umnoženi slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama od po 3 učesnika i svaka grupa dobija po jedan slučaj iz prakse. Učesnici dobijaju zadatak da u malim grupama diskutuju o identifikaciji traumatskog događaja, mislima koje se javljaju u vezi sa osećanjima, reakcijama i intervencijama koje se mogu preduzeti u datoj situaciji. Nakon toga se u velikoj grupi pojašnjavaju i zajednički diskutuju svi slučajevi, a predavač pojašnjava razliku između činjenica, misli, osećanja i njihove uticaje na planiranje intervencija u radu sa decom.

Mahboob i Noshon²

Mahboob (8) putuje sa svoja dva brata, **Nadimom (19)** i **Noshinom (9)**. Na putu su sami, roditelji su im ostali u Pakistanu i sa njima su u redovnom kontaktu. Poslednjih 8 meseci smešteni su u jednom od centara namenjenih izbeglicama i migrantima u Srbiji. Svoju sobu dele sa još 5 mladića, koji su takođe deca bez pratnje i koji su različitog uzrasta, a svi su stariji od 15 godina.

Tokom boravka nisu imali veće probleme, sa cimerima i bratom su se dobro slagali. Najstariji brat Nadim je često odsustvovao iz sobe i provodio je vreme družeći se napolju sa vršnjacima. Dečaci su povremeno išli u školu i vreme su provodili zajedno, igrajući fudbal i igrice na telefonu.

Jedan od cimera došao je kod menadžera centra i prijavio kako je najstariji brat pretukao Mahbooba, kako mu je udarao glavom o zid i kako nisu mogli da ga zaustave. Nadim je cimeru zapretio da će i njega pretući ako ikome bude ovo prijavio, ali je cimer ipak to uradio.

Odmah nakon toga pozvan je CSR koji je razgovarao sa Mahboobom u prisustvu velikog broja dečaka. Tokom razgovora Mahboob je izjavio kako je zapravo pao dok je igrao fudbal i kako je sve u redu. Dečak je vidno imao podlive na oba oka koji su mogli da nastanu jedino od udaraca i nikako od pada tokom fudbala.

Slučaj je nakon toga preuzeo socijalni radnik iz NVO, koja je odmah uključena u rad na slučaju, koji je obavio razgovor sa Mahboobom. Razgovor je obavljen nasamo sa detetom, da bi se zaštitila privatnost. Tokom razgovora Mahboob je izjavio kako je ovo bio prvi put da ga brat tuče i da neće nikada više. Nakon razgovora, predstavnik NVO je ponovo obavio razgovor sa socijalnom radnicom iz nadležnog CSR i uputio je u nove informacije, kao i u moguće pravce zaštite dečaka. Jedan od pravaca bio je da se dečaci izmeste u hraniteljsku porodicu. Zadaci su jasno podeljeni među uključenim pomagačima i određen je rok od 3 dana da se obave prvi zadaci.

Pet dana nakon razgovora dečaci su sa bratom premešteni u novootvoreni centar za izbeglice i migrante. Ovim potezom promenjena je nadležnost CSR, te je trebalo obaviti terensku posetu u novom gradu. Do ponovnog dolaska NVO u posetu detetu najstariji brat Nadim je, zbog problema u ponašanju, nasilničkog ponašanja prema drugim ljudima, zadržan u policiji, gde mu je određen pritvor od mesec dana. Ovaj vremenski period bio je prilika da se mlađi dečaci smeste u hraniteljsku porodicu.

Nakon kontakta, utvrđeno je da novi nadležni CSR nije upućen u slučaj, da nisu „primili predmet“ iz prethodnog centra, da nisu upoznali dečake i da nijedan dogovoreni korak nije ispunjen.

² Mahboob i Noshon je slučaj koji je već korišćen u okviru Vežbe 2.5.

Jabar

Jabara (15), dečaka koji je migrirao iz Irana, identifikovao je terenski socijalni radnik. Putovao je ka Zapadnoj Evropi sa nešto starijim dečacima iz svog sela tokom poslednjih 14 meseci, bez jasne destinacije. Saputnike je izgubio pre više od 6 meseci, sada ne zna gde bi. Roditelji su mu preminuli, a sa mlađom braćom i sestrama je izgubio kontakt otkad je na putu.

Jabar je identifikovan nakon što je granična policija presrela grupu u kojoj je putovao. Procenjeno je da je u riziku od trgovine ljudima. Jabar je u vreme identifikacije imao tešku povredu ruke. Izjavio je da se plaši krijumčara. Jabar je nepismen, ne piše ni na maternjem jeziku.

Zna da mu je potrebna zdravstvena pomoć, ali se uplašio kada je čuo da mu je potrebna operacija ruke. Tokom puta je čuo da su nekoj deci „vadili organe“. Kaže da ne želi da ide u školu.

Nakon intenzivnog rada sa psihologom upisan je u osnovnu školu. Zakazana mu je operacija ruke, koja je uspešno protekla. Organizovan je intervju sa UNHCR-om u vezi Jabarovog preseljenja u treću sigurnu zemlju, ali je tada odbijen za preseljenje.

Aabdar

Aabdar (16) je smešten u Integracionu kuću (IK) zajedno sa još jednim dečakom po uputu terenskih socijalnih radnika. Nakon registracije kod policijske uprave i preuzimanja od strane voditelja slučaja nadležnog CSR, terenski tim IK odveo je Aabdara na pregled lekaru. Lekar je identifikovao šugu i telesne vaši. Terenski socijalni radnik je kontaktirao koordinatora IK i rekao da je procenjeno da je u najboljem interesu deteta da bude smešten u IK, ali da je moguće uraditi inicijalni intervju tek nakon dvodnevno tretiranja protiv šuge i telesnih vaši. Nakon inicijalnog intervjua od strane tima IK doneta je odluka o njegovom smeštaju. Aabdaru su objašnjena pravila Kuće na jeziku koji razume i govori, a on ih je prihvatio.

Socijalni radnik iz IK obavestio je nadležni CSR o smeštaju i poslao medicinsku dokumentaciju i dokumentaciju o registraciji iz policije kako bi maloletniku bio dodeljen staratelj.

U sledećih par dana nakon smeštaja Aabdar je uključen u redovne edukativne i kreativne aktivnosti, gde se lepo uklopio i isticao u poznavanju engleskog jezika. Motivisan je da ostane u Srbiji i da tu nastavi školovanje, ali roditelji su zahtevali da nastavi put. Nakon par dana Aabdar je napustio IK. CSR je obavestjen o napuštanju smeštaja.

Napomena: Mahboob i Noshon, Jabar i Aabdar su tokom istraživanja prikupljeni i prilagođeni opisi slučajeva dečaka koji su boravili u Srbiji u periodu 2015–2020.

VEŽBA 5.3.

Podsticanje rezilijentnosti kod dece u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Opremanje polaznika veštinama podsticanja kapaciteta dece u migracijama, kako bi im omogućili da integrišu traumatska iskustva, ojačaju svoju otpornost i razvijaju se u skladu sa svojim potencijalima i sklonostima.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i umnoženi slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama od po 3 učesnika. Polaznici dobijaju slučaj i imaju zadatak da u grupama od po troje identifikuju kapacitete i resurse deteta u datoj situaciji, kao i da razviju strategiju podsticanja identifikovanih kapaciteta u cilju omoćavanja deteta.

Učesnici diskutuju na date slučajeve u maloj grupi, a nakon toga ide diskusija u velikoj grupi. Na flip čartu se beleži šta su polaznici u grupama identifikovali, nakon čega se diskutuje o razlikama i sličnostima koje su različite grupe identifikovale.

Prikaz slučajeva

Arman

Arman (13) je tri meseca nakon svog boravka u Centru za azil došao u prostorije dnevnog edukativnog centra. Krenuo je da pohađa časove engleskog jezika. Na časove je dolazio zajedno sa mlađim bratom **Alijem (11)**.

Sa Armanom je obavljen inicijalni intervju, što predstavlja redovnu proceduru prilikom prvog susreta, radi dobijanja informacija o ličnim podacima, nivou obrazovanja, kao i interesovanjima. Na osnovu tih podataka izrađuje se plan rada sa svakim pojedinačnim detetom. Prilikom intervjua je zapaženo da Arman izražava nezadovoljstvo, da je veoma negativan i u otporu. Dnevni centar je prostor u kome deca dobrovoljno borave, a Arman je u početku imao problem da uspostavi odnos sa vršnjacima. Aktivnosti u dnevnom centru pohađao je redovno i uredno.

Pored neobičnog ponašanja, kod Armana je bilo primetno da njegovo odevanje nije bilo u skladu sa okolnostima. Tokom leta, pri temperaturi od oko 35 stepeni, Arman je dolazio u centar u odeći dugih rukava i nogavica. Mlađi brat Ali je bio odeven u skladu sa vremenskim prilikama, bio je slobodniji i otvoreniji u komunikaciji sa edukatorima.

S obzirom na prirodu njegovog ponašanja, kao i na to da je samoinicijativno dolazio u prostorije dnevnog centra, Armanu je dato vreme da se prilagodi i otvori za nova iskustva. Nakon nešto više od dve nedelje Armanovo ponašanje se znatno promenilo, počeo je više da komunicira sa edukatorima i vršnjacima. Prilikom jednog od dolazaka Arman je iskazao želju da razgovara sa jednim od edukatora. Rekao mu je da je imao teško iskustvo, kada je stariji maloletnik, inače njegov prijatelj, pokušao da siluje njegovu majku.

Porodica je razdvojena jer je otac ostao u Turskoj, bez mogućnosti da napusti zemlju. Arman, kao trenutno najstariji muškarac u porodici, ustao je da odbrani majku. Napadač je bio stariji i fizički jači i povredio je Armana tokom tuče. Zbog buke tokom tuče zaposleni u Centru za azil su pozvali policiju. Policija je reagovala po službenoj dužnosti i procesuirala nasilnika.

Fuad

Fuada (16) su identifikovali terenski socijalni radnici kao maloletnika bez pratnje, a tim Integracione kuće (IK) obavio je inicijalni intervju za prijem u kuću. Fuada je prethodno pregledao lekar kako bi se utvrdilo zdravstveno stanje maloletnika.

Nakon smeštaja, sa Fuadom je obavljen razgovor na jeziku koji razume, objašnjena su mu pravila i upoznat je sa dinamikom kuće. Fuad je smešten u četvorokrevetnu sobu sa još tri dečaka koja su, kao i on, poreklom iz Avganistana. Socijalni radnik obavestio je voditelja slučaja CSR kako bi Fuadu bio određen privremeni staratelj u roku od mesec dana.

Fuad je uključen u brojne aktivnosti IK (časovi srpskog i engleskog jezika, kreativne i edukativne radionice, sportske aktivnosti). Takođe učestvuje i u aktivnostima drugih organizacija (psihosocijalne radionice, sportske aktivnosti, časovi engleskog, kreativne radionice).

Specijalni pedagog IK je razgovarao sa Fuadom u vezi motivisanosti za nastavak školovanja, a socijalni radnik IK je s tim u vezi kontaktirao privremenog staratelja. Početkom naredne školske godine upisan je u osnovnu školu za obrazovanje odraslih. Na predlog stručnih radnika IK, Fuad je u pratnji privremenog staratelja dobio personalizovanu kartu za neometano korišćenje gradskog prevoza.

Fuad je dobro poznao engleski jezik, ali i farsi, paštu i urdu, a bilo je očigledno da u obrazovanju nije mnogo zaostao tokom puta. Pošto je pokazao motivisanost za dalji razvoj, uključen je u projekat UNHCR-a, za vršnjačke edukatore. Fuad je postao jedan od prvih vršnjačkih edukatora iz izbegličke populacije u Srbiji.

VEŽBA 5.4. Informisanje dece u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razvijanje materijala za informisanje dece u migracijama o njihovim pravima, na osnovu dostupne literature i informacija o relevantnim akterima u Srbiji.

Vreme trajanja: 7-14 dana za razvijanje materijala, 45 minuta za prezentaciju u grupi.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi kao grupni projekat – domaći zadatak. Učesnici se dele na pet manjih grupa (4–7 članova).

- I. Prva grupa ima zadatak da razvije biltene o ključnim informacijama vezanim za usluge na raspolaganju deci u migracijama.
- II. Druga grupa treba da pripremi flajere za informisanje dece u migracijama o rizicima, telefonima za zaštitu dece od nasilja i trgovine decom.
- III. Treća grupa priprema letke, biltene i/ili postere o pravima dece u migracijama.
- IV. Četvrta grupa priprema materijale za informisanje o institucijama, osobama i mogućnostima za zaštitu dece bez pratnje.
- V. Peta grupa priprema informacije o kampovima, smeštaju i povezivanju sa porodicom za decu koja putuju bez pratnje.
 - Tokom osmišljavanja, poruka, flajera, biltena, postera i bilborda, polaznici treba da osmisle i navedu mesta na kojima bi deci ovaj materijal mogao da se podeli i način, kao i osobu koja bi im obezbeđivala dati materijal, tako da dođu do što većeg broja dece.
 - Rezultati rada grupa se predstavljaju i komentarišu u plenumu.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako je tekao proces grupnog rada tokom izrade materijala?
- 2) Šta je bilo izazovno tokom izrade materijala?
- 3) Sa čime su posebno zadovoljni u vezi sa materijalima za informisanje koji su produkovali u okviru grupa?
- 4) Šta biste sada drugačije uradili u procesu izrade materijala za informisanje dece u migracijama?

VEŽBA 5.5. Vežba svesnog disanja

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Obuka učesnika kako da se koncentrišu i opuštaju svakodnevno, ali i u situacijama kada su u povećanom stresu.

Vreme trajanja: 5-10 minuta.

Potreban materijal: za ovu vežbu nije potreban dodatan materijal.

Uputstvo

Ova vežba može da se radi u stojećem ili sedećem položaju i na bilo kom mestu, u bilo koje vreme, ako ste u situaciji da zauzmete lotus položaj za meditaciju sjajno, u suprotnom nije neophodno. U svakom slučaju, sve što treba da uradite jeste da se umirite i fokusirate na disanje jedan minut.

- 1) Počnite sa sporim disanjem, svaki ciklus treba da traje prosečno 6 sekundi.

- 2) Udišite kroz nos, a izdišite kroz usta tako polako i bez napora da osetite kako dah lagano napušta vaše telo.
- 3) Otpustite sve misli i stvari koje treba da uradite kasnije ili projekte koji su na čekanju i koji zahtevaju vašu pažnju. Jednostavno dozvolite mislima da se pojave i nestanu zajedno sa izdisajem.
- 4) Svesno i namerno posmatrajte svoj dah, fokusirajući se na svesno disanje od trenutka udisanja do izdisaja.
- 5) Potom svesno posmatrajte kako dah putuje iz vašeg tela ka spoljašnjoj sredini.

Ako ste mislili da nikada nećete meditirati upravo ste uspeli! Samo napred, pokušajte da svesno dišete, posmatrate, slušate i budete prisutni u svakom trenutku svog života.

TEMATSKA
CELINA

VI

ROD I
VULNERABILNOST

Pitanja roda i vulnerabilnosti, kao i tema rodno zasnovanog nasilja u migracijama su problemi koje je u praksi gotovo nemoguće razdvojiti. Kompetentan pristup dečacima i devojčicama u migracijama i odgovor na njihove potrebe podrazumeva pažljivo razmatranje pitanja roda, rodnih uloga, rodne diskriminacije, specifičnosti vulnerabilnosti dečaka i devojčica u migracijama i sa njima povezana pitanja fizičkog, psihološkog i seksualnog nasilja i eksploatacije.

Ova tematska celina razmatra pojmove roda, rodnih uloga, interseksionalnosti i sistema patrijarhalnih odnosa kao odnosa nejednakosti i nastoji da odgovori na pitanje zašto je važno razumeti da se rod i rodne uloge oblikuju i konstruišu u svakom društvu i svakoj kulturi. Na osnovu razumevanja ovih pojmova i problema koji iz njih proističu, ovo poglavlje uvodi i pojam vulnerabilnosti/ranjivosti, postavlja ga u odnos sa pitanjima roda i rodne diskriminacije u migracijama sa specifičnim fokusom na rodno zasnovanu ranjivost dece u migracijama, a naročito dece bez pratnje.

VEŽBA 6.1. Rod, pol i intersekcionalnost

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Razumevanje i reflektivno promišljanje pojmova roda, pola i intersekcionalnosti povezanih koncepata.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe, a potrebno vreme za rad u grupi je 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno, u vidu domaćeg zadatka, gde se piše reflektivni esej, ili u grupama 4–6 učesnika. Takođe je moguće izvesti vežbu u grupi, a potom pisati individualan reflektivni esej.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Zašto se uvodi razlika između pola i roda i od kada se one razmatraju?
- 2) Na koji način razumete pojmove roda, rodnih uloga, rodne socijalizacije i rodne segregacije?
- 3) Zašto je važno da razumemo sistem patrijarhalnih odnosa kao prilagodljiv sistemu nejednakosti koji svuda u različitom obliku i stepenu postoji?
- 4) Na koji način okvir intersekcionalnosti pomaže u razumevanju rodno zasnovane nejednakosti i diskriminacije?

Grupe zapisuju svoje odgovore i predstavljaju ih pred svim učesnicima. Predavač komentariše rezultate grupnog rada i podstiče diskusiju. Integracija nalaza se vodi oko pitanja:

- Na koji način se ovi koncepti mogu primeniti u oblasti zaštite dece u migracijama?

VEŽBA 6.2. Rodni aspekti migracija

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Razumevanje i reflektivno promišljanje koncepata vulnerabilnosti/ranjivosti i rodne jednakosti u kontekstu migracija.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe, a potrebno vreme za rad u grupi je 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno, u vidu domaćeg zadatka, gde se piše reflektivni esej, ili u grupama 4–6 učesnika. Takođe je moguće izvesti vežbu u grupi, a potom pisati individualan reflektivni esej.

Teme za refleksiju i diskusiju (individualno ili u malim grupama)

- 1) Koji su uvidi iz oblasti kulture ljudskih prava značajni u radu humanitarnih organizacija?
- 2) Kako biste odredili pojam vulnerabilnosti/ranjivosti u kontekstu migracija?
- 3) Koje su prednosti i nedostaci uključivanja pitanja roda i rodne jednakosti u rad humanitarnih organizacija?

Grupe zapisuju svoje odgovore i predstavljaju ih pred svim učesnicima. Predavač komentariše rezultate grupnog rada i podstiče diskusiju.

Teme za refleksiju i diskusiju (integracija i diskusija u velikoj grupi)

- Koje su sve posledice nerazmatranja rodni aspekata migracija?
- U kojim aspektima je uvođenje rodne perspektive važno za razumevanje ranjivosti dece bez pratnje?

VEŽBA 6.3.**Kulturne prakse kao izazov za zaštitu dece u migracijama****Osnovne informacije o vežbi**

Cilj vežbe: Razvijanje sposobnosti analize načina na koji određene kulturne prakse mogu biti izazov u obezbeđivanju zaštite dece.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe, a potrebno vreme za rad u grupi je 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, link do filma *Bacha Bazi – Dancing Boys of Afghanistan* (2010, Frontline).

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno, u vidu domaćeg zadatka, gde se piše reflektivni esej, ili u grupama 4–6 učesnika. Takođe je moguće izvesti vežbu u grupi, a potom pisati individualan reflektivni esej.

Polaznici treba da pogledaju dokumentarni film *Dancing Boys of Afghanistan* (2010, Frontline), o specifičnoj praksi seksualnog nasilja kojem su izloženi siromašni dečaci u Avganistanu.

Teme za refleksiju i diskusiju (individualno u reflektivnim esejima ili u malim grupama)

- 1) Imajući u vidu saznanja o pitanjima roda, rodni uloga, rodne nejednakosti koja postoji i u zemljama porekla pre migrantskog puta, formulišite ključna pitanja o seksualnom nasilju prema dečacima koje održava praksa *Bacha Bazi*.
- 2) Kada, u kakvom ekonomskom i političkom okruženju ponovo oživljava praksa *Bacha Bazi* i zašto?
- 3) Kako uvođenje rodne perspektive utiče na način na koji razumete klasni aspekt diskriminacije, seksualnog ropstva, pa i korupcije u državi?
- 4) Čije mesto zauzimaju dečaci u ovoj praksi?

Grupe zapisuju svoje odgovore i predstavljaju ih pred svim učesnicima. Nastavnik/ predavač komentariše rezultate grupnog rada i podstiče diskusiju. Integracija nalaza se vodi oko pitanja:

- Kako razumete vulnerabilnost dece i to specifične grupe dece u konfliktnim i postkonfliktnim zonama?

VEŽBA 6.4.**Ranjivost nepraćene i razdvojene dece****Osnovne informacije o vežbi**

Cilj: Razvijanje svesnosti o pitanjima pola i roda u kontekstu zaštite dece u migracijama i sposobnosti prepoznavanja specifičnih ranjivosti u vezi sa pitanjima roda u tom kontekstu.

Vreme trajanja: 40 minuta.

Potreban materijal: PPP, flomasteri; materijali za studente – papiri, olovke, tekstovi za *rider* (obavezna literatura), prevedeni primeri i studije slučaja za studente, odštampani za studente kao materijal za vežbe; spisak preporučene literature.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika. Optimalno vreme 40 min. Moguće je da sve grupe rade na jednom od tri slučaja, ili da slučajevi budu raspoređeni po grupama, tako da grupe paralelno rade na njima.

Razmotrite sledeći slučaj sa stanovišta kako rodne, klasne i etničke nejednakosti postoje u zemljama porekla, i kako se zatim te nejednakosti ukrštaju i pojačavaju jedna drugu ne samo u zemljama porekla već i tokom migrantskog puta, u tranzitnim zemljama, kao i u zemljama odredištima.

Teme za refleksiju i diskusiju (u malim grupama)

- 1) Na osnovu znanja koje ste stekli o specifičnim ranjivostima starijih adolescenata bez pratnje na migrantskom putu, pokušajte da odgovorite, na osnovu podataka koje ste dobili za dati slučaj, kolike su šanse konkretnog mladića da uđe u sklonište namenjeno deci, a potom i da se prebaci u objekte namenjene odraslim migrantima kada napuni 18 godina?
- 2) Kakve su šanse ovih mladića da steknu obrazovanje, izuče zanat, prođu dodatne obuke za rad, i tako resocijalizovani počnu sa integracijom u novo društvo i počnu sa izgradnjom života bez nasilja?

Prikaz slučajeva

Gauhar

Gauhar (19), koji je poreklom iz Avganistana, stigao je u Grčku sa 17 godina preko kopnene rute. Pre migrantskog puta porodica se preselila iz Avganistana u Pakistan. Porodica je bila prilično siromašna i bez bilo kakve svojine. Gauhar nije mogao da računa na to da će mu porodica obezbediti školovanje. Nije išao u školu. Gauharov otac, koji je izdržavao celu porodicu, preminuo je kada je dečaku bilo 10 godina, i od tog trenutka dečak je počeo da radi i zarađuje da bi porodica mogla da preživi.

Pre puta, Gauhar je uspeo da obezbedi tek toliko novca da bi ga krijučari prevezli do Turske. U Turskoj provodi četiri godine, uglavnom kao beskućnik. U Grčku konačno dolazi sa punih 17 godina.

Hafez

Hafez (18), koji je poreklom iz Irana, stigao je u Grčku sa 16 godina. Pre migrantskog puta Hafez je ostao bez oba roditelja. Otac je preminuo kada je dečak imao dve godine, a majka kada je imao devet godina. Posle smrti majke Hafez je napustio školu. Sa 12 godina je počeo da radi kao radnik na gradilištu. Sa 14 je iznajmio stan sa mlađim bratom. Tada je prešao u hrišćanstvo, zbog žene koja se brinula o njemu i njegovom bratu, pa im je postala „druga majka“. Pošto je takva promena religije krivično delo u Iranu, uskoro je dobio pretnje od rodbine da će ga prijaviti vlastima. Hafezova tetka je platila krijumčarima da ga odvedu u Tursku, da bi izbegao hapšenje i zatvor. Hafez je došao u Tursku sa 16 godina. U Turskoj je radio u fabrici tekstila, ali je ubrzo otputovao za Grčku. U trenutku ulaska u Grčku još uvek je imao 16 godina.

Bilal

Bilal (19), koji je poreklom iz Pakistana, dospeo je u Grčku preko kopnene rute sa 17 godina. Rođen je u porodici u kojoj je majka bila obrazovana, dok je otac bio deo lokalne kriminalne grupe. Kada je Bilal imao 14 godina porodica ga je poslala u drugi grad u Pakistanu u englesku školu da bi ga izmestili iz okolnosti nasilja u koje je bila upletena porodica. Kada je napunio 17 godina, iako je očekivao da će nastaviti školovanje na univerzitetu, porodica mu saopštava da nemaju dovoljno sredstava da plate njegovo univerzitetsko obrazovanje. Porodica je odlučila da ga preko migrantske kopnene rute pošalje u Evropu, u nadi da će tamo moći da živi bezbedno i možda nastavi školovanje. Od pozajmljenog novca roditelji su platili krijumčarima da ga prebace u Italiju. Bilal je dospeo do Grčke do koje je putovao mesec dana, a imao je dovoljno novca da dodatno plati krijumčarima kako bi se prema njemu bolje ponašali.

TEMATSKA
CELINA

VII

ZLOUPOTREBA DECE
U MIGRACIJAMA

Migriranje generiše veliki broj rizika po dobrobit onih koji migriraju, počev od rizika sa kojim se suočavaju u zemljama pre nego što odu, rizicima na putu, pa i rizicima u zemljama destinacije (Williams, Baláž, 2012). U kontekstu migracija, deca su posebno vulnerabilna i izložena rizicima, naročito ona koja putuju bez pratnje roditelja ili staratelja. U savremenoj literaturi, podela rizika sa kojima se suočavaju deca u kontekstu migracija sagledava se u tri konteksta (Save the Children and International Rescue Committee, 2017; Terre des Hommes, 2018; David, Brian, Larsen, 2019; Kim i sar., 2020):

- 1) Rizici sa kojima se deca suočavaju u zemljama porekla, koji utiču na odluku da deca migriraju;
- 2) Rizici sa kojima se deca suočavaju tokom migriranja i prelaska više međunarodnih granica;
- 3) Rizici sa kojima se deca suočavaju u zemljama destinacije (trgovina, rasizam, diskriminacija, ugroženo mentalno zdravlje, itd.).

Rizici po dobrobit dece veoma često se prenose na stvarna iskustva nasilja koja deca doživljavaju tokom migracija. Deca u migracijama izložena su fizičkom, emocionalnom i seksualnom nasilju, a postoje i specifični oblici nasilja u vezi sa kontekstom migracija poput: detencije, pušbekova (push-backs) (momentalnog, neretko nasilnog, vraćanja nazad preko pređene granice) i karakterističnim manifestacijama rodno zasnovanog nasilja u kontekstu migracija. Deca su takođe izložena i specifičnim vidovima zloupotrebe njihovih prava: trgovini decom, krijumčarenju i zloupotrebi dečijeg rada.

VEŽBA 7.1. Identifikacija faktora rizika i dobiti za decu koja migriraju

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje rizika i dobiti za decu u migracijama u različitim fazama puta.

Vreme trajanja: 45 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri (crvene i zelene boje).

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 5–7 učesnika. Trener treba da pripremi markere u dve različite boje (crveni za rizike i zeleni za dobiti). Svaki od 3 flip čart papira treba podeliti na dva dela po vertikali – na levoj strani upisati rizike, na desnoj dobiti. Flip čart papiri treba da nose nazive: PRE MIGRIRANJA, TOKOM MIGRIRANJA, NAKON MIGRIRANJA.

Podeliti učesnike u 3 grupe. Kod svakog flip čart papira treba da stoji crveni i zeleni marker. Grupama treba dati uputstvo da crvenim markerima zapišu rizike a zelenim dobiti za decu u konkretnoj fazi migracije koja je zapisana na flip čartu.

Potrebno je svaku grupu inicijalno zadužiti za određenu fazu migracija. Nakon što provedu 15 minuta na jednoj fazi, potrebno je grupe uputiti na drugu fazu (drugi flip čart), tako da sve tri grupe pređu sve tri faze. Svaka grupa dopunjuje rad prethodnih grupa, dopisuje rizike i dobiti koji nedostaju. U drugom i trećem krugu grupe bi na određenoj fazi trebalo da provedu do 10 minuta.

Dodatna smernica za predavače

Pokušajte da učesnike usmeravate tako da se fokusiraju podjednako i na koristi i na rizike sa kojima se deca suočavaju kako biste ih potakli da prepoznaju snage dece čak i u ugrožavajućim situacijama.

Rezultati rada grupa se sumiraju tokom diskusije u velikoj grupi.

Teme za refleksiju i diskusiju (integracija i diskusija u velikoj grupi)

- 1) U kojoj fazi migriranja vam je bilo najteže da identifikujete rizike za decu? A dobiti?
- 2) U kojoj fazi migriranja su rizici za decu najbrojniji? A dobiti? Kako to razumete?
- 3) Ko, šta i kako može da pomogne deci da prevladaju rizike i uvećaju dobiti od migracija?

VEŽBA 7.2. Nasilje nad decom u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Razmatranje i razlikovanje različitih oblika nasilja kojima su izložena deca u migracijama, potencijalne posledice i moguće intervencije.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta izvođenja vežbe, optimalno vreme za rad u grupi je 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Pitanja iz ove vežbe mogu se koristiti za vođenje diskusije, izradu eseja ili debatu.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kojim oblicima nasilja su izloženija deca bez pratnje u odnosu na decu koja putuju u pratnji?
- 2) Koji faktori utiču na to da deca bez pratnje budu izložena nekim oblicima nasilja više nego deca koja putuju u pratnji?

- 3) Da li su vam poznati i koji su mogući oblici nasilja kojima su izložena deca u Republici Srbiji kao tranzitnoj zemlji za decu u migracijama?
- 4) Koje posledice nasilja koje dete preživljava na putu su vam poznate? Kada se te posledice mogu ispoljiti u tranzitnim zemljama i koja je uloga službi za zaštitu dece u okviru sistema socijalne zaštite i drugih sistema na saniranju tih posledica?
- 5) Ko je nadležan da reaguje u situacijama kada dete na smeštaju (u kampu, prihvatnom centru, prihvatilištu, ustanovi socijalne zaštite, hraniteljskoj porodici) u Srbiji doživi nasilje od osoblja koje je angažovano u ustanovi smeštaja?

VEŽBA 7.3.

Prepoznavanje razlike između trgovine decom, krijumčarenja i dečijeg rada

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Razmatranje i razumevanje razlika između različitih oblika zloupotrebe dece u kontekstu migracija.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, odštampani primeri iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se može raditi samostalno ili u grupama 3–5 učesnika. Predavač deli učesnike u manje grupe. U okviru malih grupa učesnici treba da razmotre pet datih scenarija i da procene da li je dete iz svakog pojedinačnog slučaja:

- 1) žrtva trgovine decom,
- 2) u riziku da postane žrtva trgovine,
- 3) dete je krijumčareno bez rizika po njegovo dobrostanje,
- 4) dete je krijumčareno uz rizike po njegovo dobrostanje,
- 5) dete je uključeno u dečiji rad (specifikovati da li je dozvoljen ili nedozvoljen).

Nakon rada u malim grupama vodi se diskusija u velikoj grupi, a glavni odgovori beleže na flip čartu.

Teme za refleksiju i diskusiju (integracija i diskusija u velikoj grupi)

- 1) Za koji slučaj vam je bilo najizazovnije da identifikujete vrstu eksploatacije? Za koji vam je bilo najlakše?
- 2) Koje okolnosti dece su vam otežavale identifikaciju?
- 3) Šta vam je pomoglo ili bi moglo da olakša identifikaciju?

Prikaz slučajeva

Samira

Samira (13) je došla iz Ruande na Tajland nakon što su se njeni roditelji dogovorili sa porodičnim prijateljem da joj on tamo pronađe posao. Nakon što je stigla započela je da radi u fabrici cipela, radno vreme bilo joj je 12 sati. Porodični prijatelj ju je ujutru dovodio i uveče odvodio s posla, tako da nije imala slobodu kretanja. Od svoje plate je sebi plaćala hranu i smeštaj, ali je ostatak mogla da troši kako god ona odluči.

Abiha

Abiha (15) je sa porodicom izbegla iz Sirije u Jordan, gde su smešteni u izbegličkom kampu Zaatar. Nakon nekoliko meseci, na putu do škole, upoznala je lokalnog poslodavca koji joj je ponudio posao u hladnjači, čiji je vlasnik. Radno vreme je 9 sati dnevno, radi se u tri smene za minimalnu zaradu. Abiha pristaje da radi nakon što su precizirali dogovor. Sve uslove o kojima su se dogovorili poslodavac je ispoštovao.

Bilal

Bilal (13) je iz Avganistana došao u Srbiju 2016. godine Balkanskom rutom. Putovao je uz pomoć krijumčara. Svakodnevno dolazi u kutak za decu koji drži NVO. Izjavljuje da živi sa krijumčarima u iznajmljenoj kući i da ne želi da se registruje i ode u bezbedan smeštaj jer se sa krijumčarima oseća bezbedno.

Ahmad

Ahmad (15) je pre 3 godine krenuo na put iz Pakistana ka Nemačkoj. Roditelji su se dogovorili sa krijumčarima da plate deo puta, a da drugi deo plate nakon što Ahmad stigne u Nemačku. U Turskoj, nakon što je Ahmad prešao kod nove grupe krijumčara, oni su ga zatvorili u nepoznatu kuću, seksualno zlostavljali i zahtevali od njegovih roditelja da pošalju još novca. Tamo je proveo dve nedelje, a nakon što su njegovi roditelji poslali novac on je sa istim krijumčarima nastavio put ka Bugarskoj.

Ali

Ali (16) je doputavao iz Pakistana, a nalazi se u Srbiji poslednjih godinu dana i redovno pohađa školu. Živi u kampu za izbeglice. Jednog dana Ali izjavljuje da već 6 meseci radi za krijumčare, a posao podrazumeva posredovanje u krijumčarenju i nalaženje novih klijenata. Ali se poverio volonteru u kampu da ga glavni krijumčar već neko vreme tera da uzima drogu i da pokušava već mesec dana da napusti taj posao. Izjavljuje da mu je krijumčar prvo dozvolio da napusti posao, ali da mu je juče pretio da će ga ubiti ako napusti.

Izvor: *Samira* i *Abiha* su slučajevi adaptirani iz: Huijsmans & Baker, 2012, dok su ostali slučajevi nastali na osnovu kompilacije više slučajeva iz neposredne prakse autorki.

VEŽBA 7.4.

Koristi i izazovi u dečijem radu

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Identifikovanje koristi i rizika od različitih poslova kroz samorefleksiju i izvođenje uloga.

Vreme trajanja: 45 minuta

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika. Predavač deli učesnike u tri grupe:

- I. radnici u fabrici obuće,
- II. radnici na građevini i
- III. radnici u berbi voća.

Zadatak za učesnike

U okviru vaše (zadate) grupe podelite međusobno uloge (alternativno, uloge se izvlače ili dodeljuju), zamislite da ste deca koja migriraju: tu su deca bez pratnje i u pratnji roditelja, ima i devojčica i dečaka (predavač vodi računa da su zastupljena deca u migracijama u različitim pozicijama).

Trenutno boravite u Srbiji, zaposleni ste na poslovima prema vašoj grupi. U okviru svoje grupe identifikujte i zapišite na flip čart papiru (20–25 minuta):

- a) najznačajnije koristi koje imate od rada i
- b) najznačajnije izazove sa kojima se suočavate u radu.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako ste se osećali u svojoj ulozi?
- 2) U kojoj meri vam je ulaženje u ulogu deteta u migracijama pomoglo da bolje razumete okolnosti u kojima se deca nalaze?
- 3) Kako se okolnosti razlikuju (ili su slične) za decu bez pratnje i decu koja putuju sa roditeljima?
- 4) Kako se okolnosti razlikuju za dečake, a kako za devojčice?

TEMATSKA
CELINA

VIII

RODNO ZASNOVANO
NASILJE I MIGRACIJE

Za razumevanje procesa migracija važno je razmatranje pojmova diskriminacije žena, rodno zasnovane diskriminacije, nasilja prema ženama, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici, kao i rodno zasnovanog nasilja prema deci. Međunarodni pravni okvir koji omogućava koordinisanu i međunarodnu saradnju država u ostvarivanju principa rodne ravnopravnosti i borbi protiv rodno zasnovanog nasilja je osnov za upravljanje migracijama u savremenom svetu. Međunarodni dokumenti, konvencije i preporuke su temelji i za nacionalni pravni okvir koji je analiziran na primeru Republike Srbije i njenih mehanizama zaštite osoba koje su preživele rodno zasnovano nasilje, bilo da su u pitanju državljani ili se radi o strancima i migrantima, migrantkinjama i deci.

Veoma je značajna analiza specifičnih problema i ranjivosti na rodno zasnovano nasilje kada je reč o ženama i deci u migracijama: iako i muškarci i dečaci mogu biti žrtve rodno zasnovanog nasilja, žene i devojčice su upravo zbog rodne neravnopravnosti i diskriminacije u daleko većem broju žrtve različitih oblika nasilja. Istovremeno, rizici od rodno zasnovanog nasilja se povećavaju u situacijama kriza, na migrantskom putu i u migrantskim centrima. U ovoj tematskoj celini ukazuje se na najrasprostranjenije oblike rodno zasnovanog nasilja prema ženama i devojčicama, sa posebnim osvrtom na prisilni i dečiji brak. Poglavlje naglašava glavne principe rada sa osobama koje su preživele rodno zasnovano nasilje: bezbednost, poverljivost, poštovanje dostojanstva i princip nediskriminacije (uz dodatak principa najboljeg interesa deteta kada su u pitanju deca koja su preživela nasilje) i uvodi kao ključni pristup u radu sa osobama koje imaju iskustvo nasilja, pristup usmeren na preživelu/og.

VEŽBA 8.1.

Rodno zasnovano nasilje i migracije

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razumevanje, analiza i interpretacija raznovrsnih oblika neravnopravnosti žena i devojčica u različitim društvima i oblici rodno zasnovanog nasilja u kontekstu migracija na slučajevima iz prakse.

Vreme trajanja: optimalno vreme za vežbu je 30–40 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se izvodi u okviru tri grupe 5–8 učesnika. Svaka grupa dobija specifičan slučaj, odnosno životnu priču devojčica koje su preživele rodno zasnovano nasilje. Grupe odvojeno razmatraju slučajeve, zapisuju svoje nalaze na flip čartu, a potom ih izlažu pred drugim grupama. Nalazi se diskutuju u velikoj grupi tokom 15 minuta, predavač integriše odgovore, tumači i izvlači ključne poruke i uvide.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Pokušajte da rekonstruišete ključne momente u svakoj od navedenih životnih priča.
- 2) Koji su to oblici neravnopravnosti žena i devojčica u specifičnim kontekstima i oblici rodno zasnovanog nasilja kojima su devojčice izložene?
- 3) Gde je moguće, povežite životnu priču devojčica sa kontekstom migracija.
- 4) Ukažite na važne momente osnaživanja kada je reč o devojčicama koje su izašle iz situacije nasilja, kao i na opasnosti za one koje su i dalje u situacijama nasilja.

Prikazi slučajeva

Nuris (16)

U mojoj zemlji ono što muškarac odluči je zakon. Mi žene nemamo pravo da mislimo, naš glas bukvalno ne postoji. Tako je u Avganistanu. Odrasla sam kao jedno od 26 dece kojima, osim hleba i vode, treba razumevanja i ljubavi i da neko brine o njima. Moji roditelji nikada nisu bili uz mene, kao ni uz moje sestre, nisu ni znali šta se dešava sa nama. Sa 12 godina sam rodila prvo dete. Tada sam mislila da to nije ništa loše i da tako treba da bude. Nisam mislila da je to nasilje već ljubav.

Čak ni danas nisam sigurna. Da li ja sa 12 godina mogu biti zaljubljena i spavati sa nekim ko je stariji od mene 20 godina? Da li sam ja dete sa 12 godina i da li ja mogu da razumem šta se dešava? Nisam imala nikoga da me zaštiti i da mi to objasni. Kako bi spasio čast porodice zbog moje trudnoće, otac je odlučio da me uda protiv moje volje za čoveka u poznim godinama. Tada sam pobešla od kuće i na putu se nalazim skoro četiri godine. Odrasla sam kada je trebalo da idem u školu. Rodila sam dete kada je trebalo da učim o životu. Ostavila sam dete kada je trebalo da gradim svoju budućnost i uništila njegovu budućnost. Golih ruku, grčevito, sa ranama na celom telu, borim se za neki život koji ne znam da li je moguć, ali još uvek imam nadu. Još uvek!

Marion (16)

Kada sam imala 14 godina moj tata je došao i rekao da sam postala žena i da treba da se udam. Nisam baš najjasnije shvatila o čemu priča, i da li je to istina. Kroz nekoliko dana to što je rekao se i dogodilo. Nikada neću zaboraviti tu prvu noć. Staračke ruke na mom telu, moje gađenje, bes, tuga, bespomoćnost, očaj! Razmišljala sam kako zatvorenici imaju bolji život. Razmišljala sam koliko sam bezvredna! Jedina podrška mi je bila sestra koja je živela u Švedskoj. Ona je pobešla da se ne bi udala kao ja i uspela je u tome. Pravile smo plan kako i ja da pobežem. Nakon dve godine skupila je nešto para, poslala mi i krenula sam glavom bez obzira. U momentu kada sam stigla u Srbiju saznala sam od svoje majke da je moja mala sestra od 9 godina morala biti moja zamena za mog muža. Sada ona proživljava ono što sam ja preživela.

Moj život se od tada srušio, ali opet živim sa nadom da ću i ja njoj pomoći, kao moja sestra meni. Ja to moram učiniti! Želim da poručim svim devojčicama Afrike da postoji rešenje za nas i da moramo druge učiti da su to naši a ne njihovi životi!

Melka (20)

Melka je imala 14 godina kada se jednog dana vratila iz škole i saznala da se tog dana udaje za starijeg čoveka. Svi su bili lepo obučeni; pitala sam mamu šta se događa, ali niko nije hteo ništa da mi kaže. Samo je sve više i više ljudi dolazilo u kuću. Onda je mama donela haljinu i rekla mi: 'Evo, obuci ovo. Udaješ se'. ... Posle udaje, odveli su me u njegovu kuću u drugo selo. On je bio tako star. Počeo je da me gura ka spavaćoj sobi. Nisam htela da idem tamo, ali nije hteo da me sasluša. ... Probudila sam se u bolnici... Medicinske sestre su ispričale policiji šta se dogodilo.

Moj očuh i čovek za koga sam bila prisiljena da se udam su uhapšeni i otišli su u zatvor. I moja mama takođe. Brak je poništen.

*Melka danas podučava devojčice o njihovim pravima i o zaštiti koju imaju kada je reč o zakonu i međunarodnim konvencijama. Intervenisala je u brojnim slučajevima prisilnih brakova devojčica.

Učim devojčice o njihovim pravima. To radim da druge devojčice ne bi morale da prolaze kroz sve ono kroz šta sam ja prošla. Želim da znaju da nije nesreća biti devojčica u Etiopiji.

Izvor: **Nuris** i **Marion** su slučajevi preuzeti iz Marković i Cvejić, 2017, dok je **Melka** slučaj preuzet iz Girls Not Brides, 2013.

VEŽBA 8.2. Dečiji brak

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razumevanje složenih društvenih procesa koji doprinose postojanju fenomena dečijeg braka u različitim kulturama i vezu dečijeg braka sa drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja.

Vreme trajanja: zavisno od modaliteta organizovanja vežbe.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Vežba se radi samostalno, a potom u grupama 5–7 učesnika ili kao vođena diskusija u plenumu. Može se koristiti i za pisanje analitičkog ili reflektivnog eseja. Optimalno vreme zavisi od modaliteta izvođenja vežbe.

Učesnici treba da pogledaju kratak informativni video o dečijem braku, Together, We Can End Child Marriage, iz 2017. godine, (<https://www.youtube.com/watch?v=eTGgXbPrM8M>) i dugometražni dokumentarni film koji je usmeren na različite životne priče udatih devojčica i žena koje su udate kao devojčice iz celog sveta, Worth of a Girl, iz 2020. godine, (<https://www.youtube.com/watch?v=J6wzZsEvY84>).

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Zašto je dečiji brak jedan od najopasnijih oblika rodno zasnovanog nasilja?
- 2) Šta je dečiji brak i da li postoji veza između dečijeg braka i drugih oblika rodno zasnovanog nasilja?
- 3) Koji su oblici rodno zasnovanog nasilja, pored dečijeg braka, dokumentovani u ovim filmovima?
- 4) Da li je neka od ispričanih priča o dečijem braku ostavila poseban utisak na vas, koja i zašto?
- 5) Kako ovi filmovi utiču na vas kao nekoga ko treba da radi sa decom, i to specifično udatim devojčicama, i koje ste pouke izvukli za vaš rad?

TEMATSKA
CELINA

IX

SMERNICE
ZA VOĐENJE
SLUČAJA KOD DECE
U MIGRACIJAMA

U ciklusu vođenja slučaja procena se sastoji iz nekoliko ciklično povezanih faza, te se stoga o proceni govori kao o procesu. U pitanju je dinamičan proces, koji zahteva brojne izvore podataka i razmatranje, usvajanje i odbacivanje višestrukih pretpostavki, preispitivanje odluka i učinka preduzetih intervencija i reviziju (odnosno evaluaciju i ponovni pregled) (Žegarac, 2016). Nakon početne procene koja je predstavljena u tematskoj celini IV, tok, sadržaj i trajanje usmerene, a shodno prilikama i sveobuhvatne procene varira zavisno od konteksta i potreba pojedinačnog deteta. Važno je da vremenska ograničenja ne dovedu do ignorisanja ključnih informacija, ali i da procena ne traje predugo. U situacijama kada se procena prolongira ili predugo traje dete može biti izloženo daljem riziku od povrede, ili da izgubi mogućnosti da uživa prava shodno UN KPD, jer je u međuvremenu prekoračilo definisanu vremensku granicu od 18 godina.

Procena podrazumeva i osmišljeno intervenisanje, obezbeđenje ili pokretanje mera zaštite, uz istovremeno neposredno pružanje usluga, upućivanje ili aranžiranje pristupa uslugama. To je omogućeno i pre nego što su prikupljene i analizirane sve informacije potrebne za procenu i dok još nije razvijen sistematičan plan usluga. Prioritet je uvek neodložno, a potom stabilno osiguranje bezbednosti i zadovoljenje najnužnijih potreba deteta, dok se permanentno i sistematično prikupljaju informacije o individualnoj situaciji. Proces procene obezbeđuje sliku o stanju i potrebama pojedinačnog deteta u kontekstu njegove porodice, zajednice i okolnosti kojima je izloženo. Te informacije se vremenom dopunjuju, pa i menjaju shodno promenama u situaciji deteta.

U socijalnoj zaštiti Republike Srbije se od 2008. godine primenjuje model procene deteta i porodice. U okviru modela, za svako dete koje je identifikovani korisnik usluga u sistemu socijalne zaštite treba sačiniti individualizovanu procenu, a potom proceniti kapacitete roditelja, staratelja ili drugih odgajatelja da se brinu o tom detetu, kao i sredinske faktore koji utiču na razvoj deteta. U ovom modelu procenjuju se:

- 1) razvojne potrebe deteta** (zdravlje, obrazovanje, razvoj emocija i ponašanja, porodični i socijalni odnosi, identitet i predstavljanje u društvu i veštine brige o sebi),
- 2) sposobnost roditelja ili odgajatelja** da na odgovarajući način izađu u susret razvojnim potrebama deteta (pružanje osnovne nege i bezbednosti, emocionalna toplina, stimulacija, vođstvo i granice i stabilnost) i
- 3) porodični i sredinski faktori** koji utiču na dete i porodicu (porodična istorija i funkcionisanje, šira porodica, socijalna integracija porodice, prihodi, zaposlenost, stanovanje i resursi zajednice).

VEŽBA 9.1. Koraci u vođenju slučaja i etičke dileme

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Naučiti kako prepoznati korake u vođenju slučaja sa decom u migracijama.

Vreme trajanja: 40 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i odštampani slučajevi iz prakse.

Uputstvo

Ova vežba se radi u manjim grupama 4–5 učesnika. Polaznici dobijaju slučaj iz prakse u kome prepoznaju korake u vođenju slučaja sa decom u migracijama. Zadatak za grupe:

- 1) Prepoznati preduzete korake u vođenju slučaja i oceniti ih sa stanovišta blagovremenosti, poštovanja poverljivosti, participacije, najboljih interesa deteta.
- 2) Utvrditi koje su informacije potrebne za posebne oblasti procene potreba i najboljih interesa deteta u ovom slučaju, i koji su mogući izvori tih informacija, kojim metodama se može doći do potrebnih informacija i sl.
- 3) Definisati etička pitanja i moguće dileme na konkretnom slučaju: saglasnost na osnovu pune informisanosti, ograničenje poverljivosti; višestruke uloge; reagovanje na sumnju na zloupotrebu deteta i sl.

Rezultati rada grupa se predstavljaju i komentarišu u plenumu. Integracija se bavi pitanjima koordinacije službi i uloge različitih aktera (međusektorska komunikacija, prepreke, potencijali, preporuke).

Prikaz slučaja

Haya³

Haya, stara 9 godina, putuje sa ocem. Poreklom su iz Sirije. Majka je preminula još u zemlji porekla, pa su otac i devojčica putovali sami. Smešteni su u jednom od centara za izbeglice i migrante u Srbiji.

Haya je uključena u školu i redovno posećuje aktivnosti van centra u kom živi. Na aktivnosti van centra najčešće dolazi sama, bez oca, koji je zauzet preprodajom stvari kako bi obezbedio novac za nastavak putovanja. Devojčica je sitne konstitucije, mršava, često nosi istu odeću danima, a ta odeća je u skladu sa uzrastom i polom deteta.

Devojčica i njen otac naizgled imaju dobar odnos, komuniciraju kada se vide, devojčica traži očevo mišljenje kada je on prisutan. Otac delimično obraća pažnju na devojčicu, najčešće želi da ona bude sa svojim vršnjacima, a on sa svojim društvom kada su na istom mestu. Haya od zaposlenih u NVO koji posećuju centar traži pažnju različitim postupcima, inicira zagrljaje i fizički kontakt, i ima potrebu da bude istaknuta, primećena i pohvaljena od strane zaposlenih.

Žena koja živi u sobi do oca i devojčice u centru prijavila je NVO koja radi u centru nasilje koje devojčica trpi od strane svog oca. Rekla je da često čuju kako je otac tuče, kako za sebe sprema hranu ali ne i za nju. Devojčica je često dolazila da traži hranu od komšija, jednom se pojavila komšinici na vratima uplakana i onesvestila se. Žena govori da ovo prijavljuje jer ne mogu više da trpe da se otac prema devojčici tako ponaša i još dodaje da svi sumnjaju da joj je on zapravo otac.

Socijalni radnik iz NVO je odmah prijavio ovaj slučaj nadležnom CSR koji je sazvaio konferenciju slučaja. Konferenciji su prisustvovali predstavnici KIRS-a, NVO i CSR-a. Tokom konferencije potvrđeni su zadaci svih uključenih strana. Jedan od zadataka KIRS-a bio je da stupi u kontakt sa ambasadorom Sirije i proveri da li su devojčica i otac zapravo u srodstvu.

³ Haya je slučaj koji je već korišćen u okviru Vežbe 3.2.

Zadatak NVO je bilo praćenje i opservacija deteta za vreme boravka u NVO: kakva je dinamika dolazaka, sa kim devojčica dolazi, u kakvom stanju, da li i na koji način učestvuje u aktivnostima.

Nakon konferencije slučaja, devojčica i njen otac se više nisu pojavljivali na aktivnostima NVO. Iz posrednih izvora, radnici NVO saznali su da devojčica nije želela da se odvoji od oca; do odvajanja je došlo kada je otac zbog nasilničkog ponašanja prema drugima završio u zatvoru na nekoliko meseci. Haya je nakon toga smeštena u jednu od institucija za smeštaj maloletnih lica bez pratnje iz izbegličke i migrantske populacije.

Nakon što je otac izašao iz zatvora Haya se vratila kod njega i oni sada žive zajedno na privatnoj adresi. Otac je dobio radnu dozvolu u Srbiji, devojčica je uključena u lokalnu školu. Sve informacije o devojčici nakon konferencije slučaja dobijane su posredno od strane različitih aktera.

Napomena: **Haya** je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja devojčice koja je boravila u Srbiji između 2015–2019.

VEŽBA 9.2.

Za i protiv procene uzrasta dece u migracijama u praksi Republike Srbije

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razumevanje potreba za identifikacijom uzrasta dece u procesu donošenja odluka od značaja u zaštiti dece i razvijanje razumevanja za argumentaciju za i protiv procene uzrasta sa stanovišta prava deteta.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Vežba se najbolje izvodi podelom na dve grupe (optimalno je da svaka grupa ima 7–12 članova).

- Zadatak za prvu grupu: Razvijte argumentaciju – „ZA” nesprovođenje procedure procene uzrasta deteta u migracijama shodno okolnostima koje vladaju u Republici Srbiji.
- Zadatak za drugu grupu: Razvijte argumentaciju – „PROTIV” okolnosti koja vlada u Republici Srbiji da se ne sprovodi procedura procene uzrasta deteta.
- Grupe naizmenično izlažu argumente, koji se zapisuju na dva odvojena flip čart papira.
- Integracija: pregled argumenata za i protiv i njihovo upoređivanje.
- Diskusija o procesu i o dobitima i gubicima od okolnosti nepostojanja procedure procene uzrasta za decu u migracijama u Republici Srbiji.

VEŽBA 9.3.

Kreativnost i ja

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje načina da učesnici olakšaju komunikaciju sa detetom kroz samorefleksiju i sopstveno iskustvo.

Vreme trajanja: 15 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Vežba se radi samostalno ili u grupi do 3 učesnika.

Prisetite se kreativnih igara u kojima ste učestvovali kao dete. Razmislite o svojim kreativnim talentima i interesovanjima. Možda poznajete sredstva, igre, načine rada koji bi se mogli prilagoditi i koristiti u okviru tehnika zasnovanih na igri sa decom.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kako biste mogli da iskoristite svoja lična iskustva, interesovanja/kreativne talente za olakšavanje komunikacije sa decom?
- 2) Sa kojom se od navedenih tehnika u tekstu osećate komforno (mislite da biste mogli da ih koristite u određenom kontekstu rada sa decom), a koje tehnike su vam strane i čine vam se neugodne ili čak opasne ukoliko bi ih koristili?
- 3) Šta možete da uradite da unapredite svoje tehnike za komunikaciju sa decom?

VEŽBA 9.4.

Izrada plana usluga i mera za dete u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje različitih aspekata izrade plana usluga i mera za dete u migracijama na konkretnim primerima iz prakse.

Vreme trajanja: 60 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri, pripremljeni i odštampani slučajevi iz prakse i obrazac plana.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupi 4–6 učesnika, po sledećim koracima:

- Podeliti učesnike na grupe i podeliti pripremljene prikaze slučaja i obrasca plana.
- Pre izrade plana identifikujte moguće službe i osobe sa kojima je dete verovatno razgovaralo pre izrade plana i moguće postupke za zaštitu prava deteta.
- U svakoj grupi identifikovati osobu koja predstavlja dete u migracijama prikazano u slučaju.
- Potrebno je intervjuisati dete i razumeti njegovo gledište.
- U okviru malih grupa izraditi plan rada na slučaju.
- Kada grupe završe plan, voditelj vežbe pomaže detetu da „izađe iz uloge” i pita ga o njegovom iskustvu.
- Predstavnici grupa izlažu plan.

Teme za refleksiju i diskusiju (integracija i diskusija u velikoj grupi)

- 1) U kojoj meri ste uključili dete u proces?
- 2) Koje izraze ste koristili kod problema, rizika i snaga?
- 3) Koje izraze ste koristili kod definisanja ciljeva i očekivanih aktivnosti?
- 4) Da li su vaši očekivani ishodi MUDRO postavljeni (**M**erljivi, **U**vremenjeni, **D**ostižni, **R**ealni i **O**so-beni – SMART tehnika)?
- 5) Da li ste razmatrali „rezervne” opcije, ukoliko se promene okolnosti?
- 6) Da li je vaš plan fleksibilan ili je rigidan?

Nakon diskusije, shodno raspoloživom vremenu, može se raditi i na korekciji planova u istim grupama.

Integracija u velikoj grupi:

- Na koji način se može obezbediti puna i smislena participacija dece u migracijama (i njihovih porodica/značajnih osoba) u izradi plana?

Prikaz slučajeva

Jabar⁴

Jabara (15), dečaka koji je migrirao iz Irana, identifikovao je terenski socijalni radnik. Putovao je ka Zapadnoj Evropi sa nešto starijim dečacima iz svog sela tokom poslednjih 14 meseci, bez jasne destinacije. Saputnike je izgubio pre više od 6 meseci, sada ne zna gde bi. Roditelji su mu preminuli, a sa mlađom braćom i sestrama izgubio je kontakt otkada je na putu.

Jabar je identifikovan nakon što je granična policija presrela grupu u kojoj je putovao. Procenjeno je da je u riziku od trgovine ljudima. Jabar je u vreme identifikacije imao tešku povredu ruke. Izjavio je da se plaši krijumčara. Jabar je nepismen, ne piše ni na maternjem jeziku. Zna da mu je potrebna zdravstvena pomoć, ali se uplašio kada je čuo da mu je potrebna operacija ruke. Tokom puta je čuo da su nekoj deci „vadili organe“. Kaže da ne želi da ide u školu.

Selim

Selim (17) je iz Avganistana sa svojom petočlanom porodicom došao na teritoriju Srbije i poslednjih 18 meseci smešten je u jednom od prihvatnih centara koji je udaljen od granica Zapadne Evrope. Nedugo nakon dolaska Selim je počeo da pohađa časove jezika i uključen je u lokalnu školu, koju rado pohađa.

Službenik Komesarijata za izbeglice i migracije obavestio je policiju, kao i CSR, zbog nasilnog incidenta u kome je Selim učestvovao. Povod je bio pokušaj jednog od migranata starosti oko 40 godina da snimi mobilnim telefonom Selimovu sestru dok se tuširala. Selim je to uočio i fizički je nasrnuo na tog migranta. Obezbeđenje Prihvatnog centra se odmah umešalo u incident, ali je došlo do težih povreda, jer je Selim krupan i snažan.

Selim je inače mirne naravi i ranije nije pokazivao znake disfunkcionalnog i destruktivnog ponašanja. Ima dobro razvijene socijalne odnose sa drugima, otvoren je za komunikaciju i kooperaciju. Nakon incidenta, njegovo ponašanje se znatno promenilo, bio je zatvoreniji za komunikaciju i nije želeo da govori o incidentu. Od tada odbija da ide u školu.

Idris⁵

Idris (15) je iz Iraka, putuje sa roditeljima i mlađim bratom. Smešteni su u Azilnom centru, a Idris je ubrzo počeo da dolazi u dnevni centar, gde učestvuje u raznovrsnim aktivnostima. U početku, kod Idrisa nisu primećeni znaci neobičnog ponašanja, niti potreba za dodatnom podrškom. Lepo se adaptirao na okruženje, uspostavljao dobre socijalne odnose i radio na usavršavanju jezika.

Međutim, tri meseca nakon redovnog pohađanja aktivnosti u dnevnom centru Idris je proradio dolaske, a i svaki put kada bi došao bilo je primetno da je došlo do neke promene. U tom periodu i vršnjaci su izveštavali o njegovom mentalnom stanju, ali nisu znali da kažu šta je problem, već su navodili da nije dobro. Narednih nekoliko puta Idris je dolazio u centar, skoro neprepoznatljiv, ošamućen, pod dejstvom lekova.

Napomena: Jabar, Selim i Idris su tokom istraživanja prikupljeni i prilagođeni opisi slučajeva dečaka koji su boravili u Srbiji u periodu 2015–2020.

⁴ Jabar je slučaj koji je već korišćen u okviru Vežbe 5.1.

⁵ Idris je slučaj koji je već korišćen u u okviru Vežbe 3.2.

VEŽBA 9.5. Zatvaranje slučaja

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razmatranje i analiza različitih scenarija za zatvaranje slučaja i uvežbavanje veština za razgovor sa detetom.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupi 4–6 učesnika.

- U okviru malih grupa razviti scenario za razgovor voditelja slučaja i deteta u migracijama kod zatvaranja slučaja.
- Igranje uloga u paru, dok ostali učesnici posmatraju (engl. *fish bowl*).
- Refleksija (iz uloge) i fidbek sa navođenjem primera dobrih intervencija i drugačijih mogućnosti za razgovor.

Teme za refleksiju i diskusiju (za diskusiju u velikoj grupi ili individualni reflektivni esej)

- 1) Koja se sve osećanja mogu javiti kod deteta u migracijama kada dođe vreme za zatvaranje rada na slučaju?
- 2) Koja se sve osećanja mogu javiti kod voditelja slučaja koji je radio/la sa detetom u migracijama kada dođe vreme za zatvaranje rada na slučaju?
- 3) Šta voditelj slučaja može da uradi da završetak rada sa detetom u migracijama olakša, učini korisnim, osnažujućim iskustvom?
- 4) Možete li navesti primere kada bi bilo potrebno da se zatvoren slučaj rada sa detetom u migracijama ponovo otvori?

VEŽBA 9.6. Unapređenje koordinacije za decu u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Razumevanje različitih aspekata koordinacije za rad na slučaju.

Vreme trajanja: 15 minuta.

Potreban materijal: za ovu vežbu nisu potrebni dodatni materijali.

Uputstvo

Pitanje za diskusiju u grupi, rad u grupama 4–6 članova ili samostalan rad.

- 1) Na koji način se može uspostaviti dobra koordinacija za rad na slučaju?
- 2) Kako se nedovoljno efikasna koordinacija može unaprediti?

VEŽBA 9.7. Konferencija slučaja za dete u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj: Razumevanje aspekata organizacije konferencije slučaja.

Vreme trajanja: 15 minuta.

Potreban materijal: za ovu vežbu nisu potrebni dodatni materijali.

Uputstvo

Prilažu se pitanja za diskusiju u grupi ili samostalan rad.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Kada je **korisno** uključiti sledeće aktore u konferenciju slučaja?
 - dete u migracijama,
 - druge značajne osobe u životu deteta,
 - druge pružaoce usluga,
 - relevantne vlasti.
- 2) Kada je **prikladno** uključiti navedene aktore?
- 3) Šta voditelj slučaja treba da **uradi** da bi to bilo prikladno u svakoj situaciji kad je korisno?
- 4) Kako učešće drugih (značajnih ljudi u životu deteta, drugih pružalaca usluga ili nadležnih organa) može **uticati** na učešće deteta u migracijama?

VEŽBA 9.8.**Koncepti kulturne kompetentnosti****Osnovne informacije o vežbi**

Cilj vežbe: Razumevanje različitih aspekata kulture kompetencije i implikacije stepena njene razvijenosti u radu sa decom u migracijama.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u manjim grupama, 3–6 učesnika.

Teme za refleksiju i diskusiju (u malim grupama)

- 1) Kako razumete navedene koncepte u vođenju slučaja sa decom u migracijama:
 - svesna kulturna kompetencija,
 - nesvesna kulturna kompetencija,
 - svesna kulturna nekompetencija,
 - nesvesna kulturna nekompetencija.
 - 2) Navedite moguće primere za te koncepte.
- Integracija u velikoj grupi:
- Etičke implikacije navedenih koncepata u radu sa decom u migracijama.

TEMATSKA
CELINA

X

ALTERNATIVNO STARANJE
I DUGOROČNA REŠENJA

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 2009. godine usvojila dokument kojim se operacionalizuju opšti standardi Konvencije o pravima deteta u zaštiti dece bez roditeljskog staranja. U pitanju su „Smernice za alternativno staranje o deci” (u daljem tekstu: Smernice UN). Ovaj dokument se zasniva na principima **neophodnosti** i **prikladnosti** i ukazuje na potrebu za integralnim pristupom i uslugama za podršku roditeljima i ostanak deteta u okviru primarne porodične grupe i mreže. Stoga se od prvog kontakta sa detetom i porodicom razmatraju usluge podrške porodici. Smernice UN jasno ističu stav da je neophodno razviti usluge koje mogu sprečiti odvajanje dece od roditelja i bioloških porodica, gde god je to moguće. U skladu sa najboljim interesima deteta koje može biti bez pratnje ili sa roditeljima i drugim srođnicima, a za koje je utvrđeno da postoji rizik da mu odrasli naudi, razmatraju se prikladni oblici alternativnog staranja. U Smernicama UN posebno se naglašava princip prikladnosti u smislu pružanja prilagođenih i adekvatnih alternativnih rešenja za staranje o nepraćenoj i razdvojenoj deci. Neophodno je bliže razumevanje primene standarda Smernica UN koji definišu da li je (i u kojoj meri) staranje odgovarajuće (prikladno) ili nepodesno. Smernice UN ukazuju da su alternativni aranžmani (oni koje ne obezbeđuju roditelji, tj. nijedan od njih) formalni ili neformalni i daju sledeće definicije (Žegarac, 2014: 13; UN, 2009):

- **neformalno staranje**, „obuhvata bilo koji privatni aranžman koji se obezbeđuje u porodičnom okruženju, bilo da se dete privremeno ili u neodređenom vremenskom periodu odgaja kod srođnika ili prijatelja (tzv. neformalni srođnički smeštaj) ili kod drugih lica, i to na inicijativu deteta, roditelja ili druge osobe, a da ovaj aranžman nije uređen od odgovarajućih administrativnih ili ovlašćenih stručnih organa i službi”, i
- **formalno staranje**, „... obezbeđeno u porodičnom okruženju ili rezidencijalnoj ustanovi, uključujući i ustanove iz privatnog sektora, koje je uređeno od odgovarajućih administrativnih ili ovlašćenih stručnih organa i službi, bilo da ovo uređenje jeste ili nije rezultat administrativnih ili zakonskih mera koje se odnose na dobrovoljnost smeštaja”.

U okviru ove tematske celine razmatraju se usluge podrške koje su (ne)dostupne porodicama dece u pokretu, specifičnosti starateljske zaštite i alternativnog staranja za decu u migracijama, pitanja planiranja i opcija dugoročne zaštite, kao i postupci potrage za porodicom, praćenja i ujedinjenja (reunifikacije) deteta i porodice nakon razdvajanja u kontekstu migracija.

VEŽBA 10.1. Ja kao hranitelj

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Učesnici kroz samorefleksiju i rad u malim grupama diskutuju i razmatraju aspekte „za” i „protiv” hraniteljstva za decu u migracijama i razviju samouvid i empatiju za potencijalne hranitelje i decu u migracijama.

Vreme trajanja: 20 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika.

Zadatak za učesnike

U okviru male grupe razmotrite, diskutujte i zabeležite razloge „za” i „protiv” sa stanovišta potencijalnih hranitelja koji su zamoljeni da budu hranitelji detetu iz migrantske populacije koje dolazi iz male udaljene zemlje, gde je:

- raširena maloletnička delinkvencija (svaki šesti dečak stariji od 13 godina je uključen u vršenje imovinskih i nasilnih krivičnih dela),
- ima gotovo 20.000 prijavljenih slučajeva nasilja u porodici,
- u porastu je prostitucija i trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije.

Nakon rada u malim grupama, polaznici izlažu svoje nalaze koji se integrišu na osnovu diskusije u velikoj grupi.

Teme za refleksiju i diskusiju

- 1) Da li biste pristali da budete hranitelj takvom detetu?
- 2) Da li vas nešto brine u vezi sa podacima koje imate o zemlji porekla ovog deteta?
- 3) Kakve su vaše pretpostavke o detetu koje dolazi iz ovakve zemlje, kakva su vam očekivanja?
- 4) Da li mislite da biste imali problem da odgajate dete koje dolazi iz ovakve zemlje i, ako je tako, zašto?
- 5) Da li na vaše opredeljenje da budete hranitelj utiče da li je u pitanju dečak ili devojčica? Na koji način?
- 6) Da li na vaše opredeljenje da budete hranitelj utiče da li je dete mlađe ili starije od 12 godina? Na koji način?

Vežba 10.2. Primena principa zaštite nepraćene i razdvojene dece

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Učesnici kroz rad u malim grupama analiziraju i razmatraju različite principe vezane za zaštitu nepraćene i razdvojene dece.

Vreme trajanja: 40 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Ova vežba se radi u grupama 4–6 učesnika. Polaznici se dele u manje grupe i svaka grupa dobija po dva principa u vezi sa zaštitom nepraćene i razdvojene dece (UNHCR, 2004: 13; Alliance for Child Protection in Humanitarian Actions, 2017):

1. Najbolji interesi deteta;
2. Pravo na život, opstanak i razvoj;
3. Participacija i uvažavanje gledišta deteta;
4. Nediskriminacija;
5. Poverljivost;
6. Pravo na porodični život i jedinstvo porodice;
7. Pravo na zaštitu od nasilja i eksploatacije;
8. Pravo na posebnu zaštitu i prikladno alternativno staranje;
9. Intersektorska saradnja i koordinacija;
10. Starateljstvo.

Svaka grupa dobija zadatak da na slučaju iz prakse razmotri kako bi operacionalizovala zadate principe, a potom se u velikoj grupi predstavljaju i razmenjuju rezultati rada iz malih grupa.

Teme za refleksiju i diskusiju (plenarna diskusija)

- 1) Šta je sve bilo izazovno u ovom zadatku?
- 2) Da li je bilo teško operacionalizovati principe u konkretnom slučaju i zašto?
- 3) Da li je bilo neslaganja u grupi i oko čega?
- 4) Kako ste došli do ovih predloženih rešenja?
 - Šta vam je bilo od pomoći?
 - Po čemu prepoznajete Karimovu rezilijentnost?
 - U čemu se ogleda diskriminacija u ovom slučaju?

Prikaz slučaja

Karim

Karima (14) je u Centru za azil u Krnjači kao dete bez pratnje identifikovao terenski socijalni radnik. Nakon inicijalnog intervjua odlučeno je da je u najboljem interesu deteta da bude smešteno u Integracionu kuću (IK). Sa Karimom je obavljen razgovor na jeziku koji razume, objašnjena su mu pravila i dinamika aktivnosti u kući. Socijalni radnik IK obavestio je voditelja slučaja kako bi maloletniku u zakonskom roku od mesec dana bio određen privremeni staratelj. Voditelj slučaja je odveo Karima na registraciju u Policijsku upravu jer prethodno nije bio registrovan.

Karim je uključen u redovan rad sa psihologom, u stalne aktivnosti IK i partnerskih organizacija (časovi jezika, kreativne i edukativne radionice i sl.). Manje od mesec dana od smeštaja Karim je uključen u lokalnu osnovnu školu. Pedagog IK redovno je pomagao Karimu oko školskih zadataka i učenja. Dečak je ubrzo počeo da dobija pohvale od učiteljice i saradnika iz škole (da je lepog ponašanja, inteligentan i da brzo uči). Vršnjaci u školi su ga lepo prihvatili.

Procenjeno je da je u Karimovom najboljem interesu da bude smešten u hraniteljsku porodicu, pa je u CSR održan sastanak privremenog staratelja, voditelja slučaja, socijalnog radnika IK i stručnih radnika iz Centra za porodični smeštaj i usvojenje (CPSU). Doneta je odluka da se u narednom periodu radi na smeštaju Karima u hraniteljsku porodicu.

Nakon mesec dana, u CPSU je održan sastanak sa potencijalnom hraniteljskom porodicom. Prvi kontakt Karima sa hraniteljskom porodicom je bio uspešan, i za sledeći sastanak je dogovoreno da hraniteljska porodica dovede svoju decu da se upoznaju sa dečakom. Karim je bio vidno motivisan za smeštaj u hraniteljsku porodicu. Nakon još dva viđenja i provođenja zajedničkog vikenda Karim je izjavio da ne želi da ide u hraniteljsku porodicu romske nacionalnosti. Procenjeno je da je dečak instruisan.

Održana je konferencija slučaja gde je voditelj slučaja izjavio da ga je potencijalna hraniteljica obavestila da je učiteljica iz Karimove škole razgovarala sa dečakom i savetovala ga da ne mora da napušta dom i ide u hraniteljsku porodicu.

Nakon više razgovora socijalnog radnika IK i voditelja slučaja sa Karimom o prednostima hraniteljskog smeštaja, kao i razgovora (putem Skypa) sa njegovim roditeljima koji su ostali u zemlji porekla, Karim je pristao na smeštaj u hraniteljsku porodicu.

** Nekoliko meseci kasnije hraniteljska porodica je pustila Karima da pokuša da stupi u kontakt sa krijumčarima i pokuša da ilegalno pređe granicu. O tome nisu obavestili savetnika iz CPSU, niti voditelja slučaja iz CSR i ljudi iz CPSU. Hranitelji su odvezli Karima na autobusku stanicu i kupili mu SIM karticu kako bi mogao da kontaktira krijumčare. Karim se nakon godinu dana javio iz jedne zemlje Zapadne Evrope.*

Napomena: Karim je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja dečaka koji je boravio u u Srbiji nekoliko meseci u periodu između 2015–2019.

VEŽBA 10.3.

U potrazi za dugoročnim rešenjima za decu u migracijama

Osnovne informacije o vežbi

Cilj vežbe: Učesnici kroz rad u malim grupama trebalo bi da na primeru iz prakse analiziraju i razmotre mogućnosti dugoročnih rešenja za decu u migracijama.

Vreme trajanja: 30 minuta.

Potreban materijal: flip čart, markeri.

Uputstvo

Polaznici se dele u grupe 4–6 učesnika i razmatraju sledeći slučaj sa zadatkom da predlože dugoročno rešenje za dečaka Hamzu.

Prilikom razmatranja dugoročnog rešenja potrebno je razmotriti u kojoj meri su konsultovani:

- najbolji interesi deteta,
- najmanje restriktivno rešenje za dete,
- participacija deteta,
- pitanja diskriminacije deteta.

Teme za refleksiju i diskusiju (u malim grupama)

- 1) Kako razumete predlog socijalnog radnika da se dete premesti u treću sigurnu zemlju?
- 2) Identifikujte koje dodatne informacije su vam potrebne da biste imali kompletniju sliku za formulisanje predloga dugoročnih rešenja.

Prikaz slučaja

Hamza⁶

Hamzu (16) su identifikovali terenski socijalni radnici i nakon obavljenog intervjua procenjeno je da je u njegovom najboljem interesu da bude smešten u Integracionu kuću (IK), zbog svog specifičnog zdravstvenog stanja (albinizma, tj. nedostatka melanina u koži) i zato što je iz Pakistana, a tada je u IK bilo smešteno još dečaka pakistanskog porekla. Pored toga što mu je koža izuzetno osetljiva i sklona opekotinama i osipima, Hamza je usled primarnog oboljenja slabovid i nagluv.

Nakon smeštaja, Hamzi su predstavljena pravila IK koja je razumeo i prihvatio. Smešten je u dvokrevetnu sobu, pazilo se da dobije krevet u prizemlju zbog slabog vida.

⁶ Hamza je slučaj koji je već korišćen u okviru Vežbe 3.2.

Socijalni radnik u IK obaveštava nadležni CSR o smeštaju korisnika i šalje mu medicinsku dokumentaciju i dokumentaciju o registraciji iz policije kako bi se odredio staratelj. U dokumentaciji je detaljno navedeno specifično zdravstveno stanje maloletnika.

Stručni tim IK se prvi put susreće sa osobom koja boluje od albinizma i na razne načine pokušava da se informiše o toj bolesti (saveti lekara, farmaceuta, internet). Par dana nakon smeštaja Hamza se žalio na osip na koži, kada je odveden na pregled kod specijaliste. Utvrđeno je da je koža u izuzetno lošem stanju zbog nepravilnog tretiranja, jer njegovo stanje zahteva nošenje dugih rukava kod izlaganja suncu i korišćenje visokog zaštitnog faktora već od ranog proleća. Lekar je dao savete za svakodnevno lakše funkcionisanje.

U Pakistanu je Hamza završio 4. razred osnovne škole, ali, kako kaže, nije voleo da ide u školu, jer su ga ismevali i maltretirali. Hamza priča i da su ga i drugi stanovnici njegovog sela maltretirali i ismevali. To je i bio razlog za napuštanje rodnog mesta. Njegovi roditelji se nisu slagali sa odlaskom, ali je on, bez obzira na to, krenuo na put. Krenuo je sa krijumčarima koje je poznavao odranije i tvrdi da na putu nije doživeo fizičko nasilje.

U IK je Hamza uključen u redovne edukativne, umetničke i rekreativne aktivnosti. Zbog oštećenog vida ima poteškoća u učenju i potrebna mu je pojačana asistencija i podrška, ali pokazuje izuzetnu motivisanost i samoinicijativno traži pomoć u savladavanju gradiva.

Na predlog stručnih radnika IK, privremeni staratelj podneo je zahtev Interresornoj komisiji da se Hamza uključi u formalan sistem obrazovanja, budući da zbog zdravstvenih problema nije mogao biti upisan u školu po standardnoj proceduri. U zahtevu je navedeno i da se traži „škola u kućnim uslovima“. Interresorna komisija je nakon mesec i po dana pozvala Hamzu, koji je potom dobio pozitivno mišljenje za upis u specijalizovanu osnovnu školu koja će se odvijati u kućnim uslovima.

Hamzi je imenovan novi privremeni staratelj, koji se upoznaje sa njim i posećuje ga jednom nedeljno.

Početkom decembra, na poziv članova Interresorne komisije, socijalni radnik preuzima rešenje o upisu Hamze u školu. O tome obaveštava privremenog staratelja. Privremeni staratelj kontaktira Školsku upravu koja treba da napravi sa školom i starateljem početni plan upisa dečaka. Školska uprava donosi odluku da se maloletnik ipak upiše u drugu specijalizovanu osnovnu školu za obrazovanje odraslih koja će se odvijati u kućnim uslovima. Tri meseca kasnije Hamza i dalje nije krenuo u školu.

Hamza je potom podneo zahtev za azil, želi da ostane u Srbiji i da ovde gradi svoj život. Privremeni staratelj je dao punomoćje specijalizovanoj NVO kao pravnom zastupniku maloletnika u postupku azila.

Socijalni radnik IK uputio je dopis privremenom staratelju, pravnom zastupniku i članovima Tima za zaštitu dece UNHCR-a da se pokrene postupak za preseljenje maloletnika u treću sigurnu zemlju.

*Napomena: **Hamza** je tokom istraživanja prikupljen i prilagođen opis slučaja dečaka koji je boravio u u Srbiji u periodu između 2016–2019.*

Literatura

1. Alliance for Child Protection in Humanitarian Action (2019). Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action; https://alliancecpha.org/en/system/tdf/library/attachments/cpms_2019_final_en.pdf?file=1&type=node&id=35094
2. Alliance for Child Protection in Humanitarian Actions (2017). *Field Handbook on Unaccompanied and Separated Children*: Inter-agency Working Group on Unaccompanied and Separated Children, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/handbook-web-2017-0322.pdf>
3. Child Protection Working Group (2016). Child Protection in Emergencies: Coordination Handbook. Child Protection AoR, https://resourcecentre.savethechildren.net/node/9820/pdf/child_protection_coordination_handbook.pdf
4. David, F., Bryant, K., Latham, J., Larsen, L. J. (2019). *Migrants and their vulnerability to human trafficking, modern slavery, and forced labour*. Geneva: International Organisation for Migration.
5. Future Learn (2019). *Caring for Children Moving Alone: Protecting Unaccompanied and Separated Children*, MOOC.
6. Girls Not Brides (2013). Ending child marriage: the stories that moved and inspired us in 2013, <https://www.girlsnotbrides.org/articles/ending-child-marriage-the-stories-that-moved-and-inspired-us-in-2013>
7. Huijsmans, R., & Baker, S. (2012). Child trafficking: 'Worst form' of child labour, or worst approach to young migrants? *Development and Change*, 43(4), 919–946.
8. Im, H., & Swan, L. E. (2020). Capacity building for refugee mental health in resettlement: implementation and evaluation of cross-cultural trauma-informed care training. *Journal of immigrant and minority health*, 1–12.
9. Kim, H. Y., Brown, L., Dolan, C. T., Sheridan, M., and Aber, J. (2020). Post-migration risks, developmental processes, and learning among Syrian refugee children in Lebanon. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 69, 101142.
10. Lensdaun, G. (2004). Dečja prava. U: S. Tomanović (ur.), *Sociologija detinjstva* (str. 185–198). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
11. Lister, R. (2008). Unpacking Children's Citizenship. In: A. Invernizzi, J. Williams (Eds.), *Children and Citizenship* (pp. 9–19). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications.
12. Marković, J., Cvejić, M. (2017). *Nasilje nad ženama i devojčicama u izbegličkoj i migrantskoj populaciji u Srbiji*. Beograd: Atina, <http://www.atina.org.rs/sr/nasilje-nad-%C5%BEenama-i-devoj%C4%8Dicama-u-izbegli%C4%8Dkoj-i-migrantskoj-populaciji-u-srbiji>
13. Mishra, D., Spiegel, P. B., Digidiki, V. L., Winch, P. J. (2020). Interpretation of Vulnerability and Cumulative Disadvantage among Unaccompanied Adolescent Migrants in Greece: A Qualitative Study. *PLOS Medicine*, 17(3): 1–18. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1003087>
14. Save the Children and International Rescue Committee (2017). *Out of Sight, Exploited and Alone: A Joint Brief on the Situation for Unaccompanied and Separated Children in Bulgaria, The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Serbia and Croatia*, https://resourcecentre.savethechildren.net/node/12103/pdf/out_of_sight.pdf
15. Terre des Hommes International Federation (2018). Children on the Move; <https://www.terredeshommes.org/causes/children-on-the-move>
16. UN (2009). United Nations Guidelines for the Alternative Care of Children, <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/united-nations-guidelines-alternative-care-children>
17. UNHCR (2004). *Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children*. Geneva: UNHCR, <https://www.unhcr.org/protection/children/4098b3172/inter-agency-guiding-principles-unaccompanied-separated-children.html>
18. UNICEF (2016). Children on the Move | P1: Unicef Ireland, World Largest Lesson, <http://cdn.worldslargestlesson.globalgoals.org/2016/07/Children-on-the-move-.pdf>

19. WHO – World Health Organisation (2008). Relief web glossary of humanitarian terms. Relief web Project; <https://www.who.int/hac/about/reliefweb-aug2008.pdf>, 2008.
20. Williams, A. M., Baláž, V. (2012). Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives. *Population, Space and Place*, 18(2): 167–180.
21. Wilson, C., Pence, D. M., & Conradi, L. (2013). Trauma-informed care. *Encyclopedia of social work*. National Association of Social Workers and OxfordUniversity Press US, <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-1063>
22. Žegarac, N. (2014). *Pravo deteta na kvalitetno staranje: Analiza sprovođenja smernica Ujedinjenih nacija za alternativno staranje o deci u zemljama zapadnog Balkana*. Sarajevo: Save the children, https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2014112413234437ser.pdf
23. Žegarac, N. (2016). *Od problema do prilika u vođenju slučaja: Priručnik za praktičare*. Beograd: Fakultet političkih nauka, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu.

Praktikum nudi sadržaje za uvežbavanje i integrisanje različitih znanja i veština u kompetencije iz oblasti detinjstva u kontekstu migracija, međunarodnih i nacionalnih zakonskih okvira i ključnih principa zaštite dece i operativnih mogućnosti sistema podrške. Tu su i znanja o rizicima i rezilijentnosti, te načinima za istinsku participaciju dece. Posebna pažnja je data specifičnim okolnostima zaštite dece u vanrednim i kriznim situacijama karakterističnim za humanitarne katastrofe, pravilima intervjuisanja dece, postupcima određivanja najboljih interesa deteta, kao i specifičnosti starateljske zaštite, alternativnog staranja i dugoročnih rešenja za decu u migracijama. Pitanja roda i zaštite dece u migracijama u kontekstu rodno zasnovanog nasilja i njegovih implikacija na zaštitu nepraćene i razdvojene dece neizostavni su deo savremenih pristupa u ovoj oblasti.

ISBN 978-86-6425-091-7

9 788664 250917